

89-3
L 747

PETERS ERMANIS

ČETRAS SEJAS

LITERARISKAS
STUDIJAS

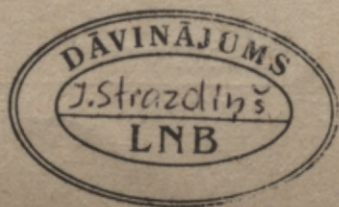
Antons Austris
Kārlis Jekabsons | Kārlis Krūza
Kārlis Strals

MCMXXIV

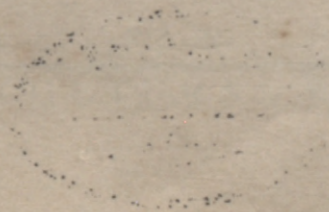
LATVJU KULTURA | RĪGĀ

DĀVINĀJUMS

J. Strazdiņš

LNB

224981

L₁B

89-3
L 747

L
8

PETERS ĒRMANIS

ČETRAS SEJAS

LITERARISKAS
STUDIJAS

Antons Austrīņš

Karlis Jekabsons / Karlis Krūza

Karlis Strāls

1   9   2   4

LATVJU KULTURA / RĪGĀ

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0302049609

IESPIESTS „LATVJU KULTURAS“
SPIESTUVĒ / RIGĀ / TĒRBATAS IELA 16/17

PRIEKŠVārds

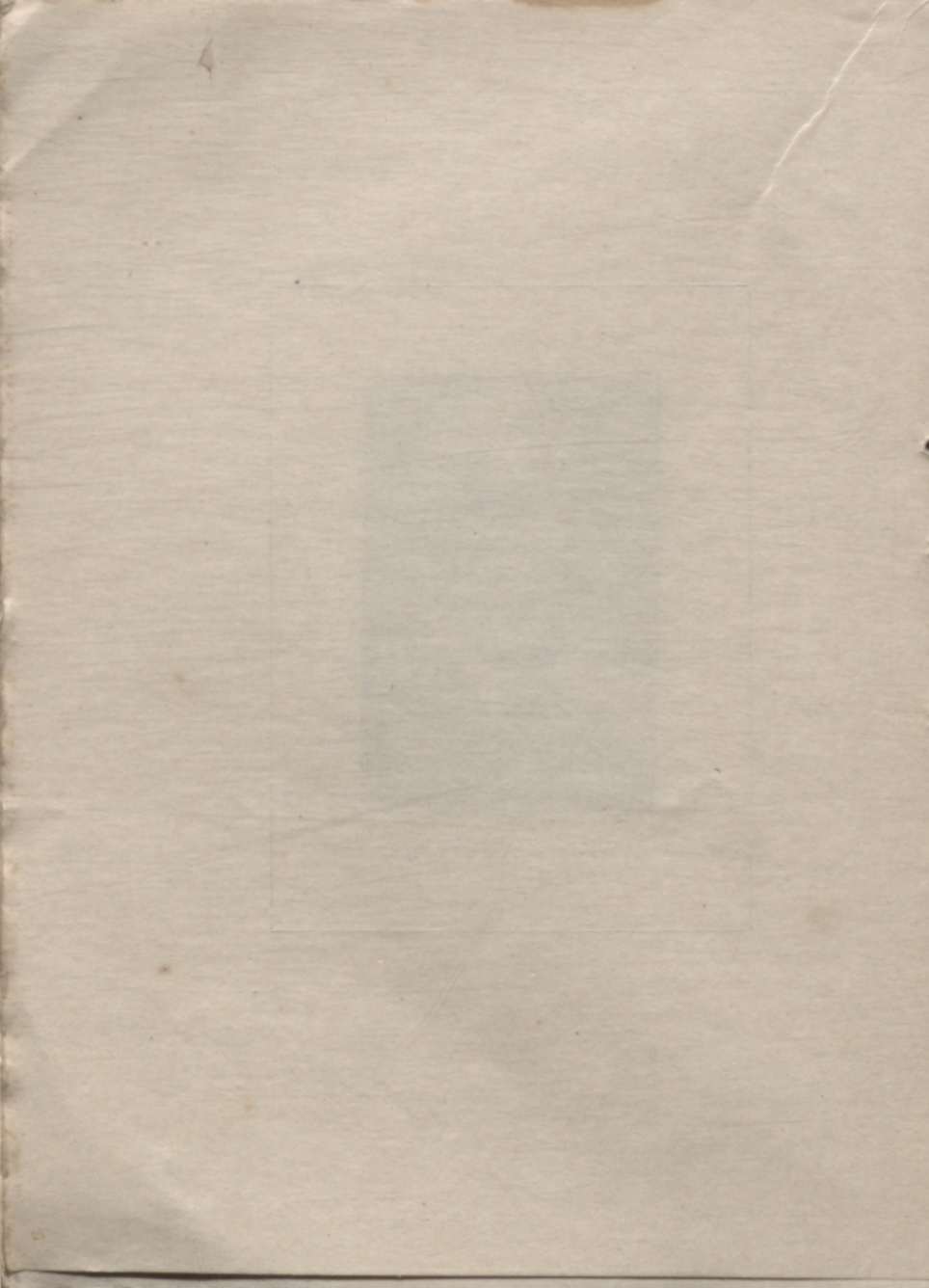
Šie četri skicejumi nav uzlūkojami kā izsmēloši apcerējumi, vaj noslēgti literatūrvēsturiski pētījumi. Es še tikai griebeju visā isumā aplūkot četru rakstnieku darbību, sniegt par to populārā veidā pārskatu, apzīmēt raksturiskākas, redzamākas linijas viņu īpatnībās, skicēt viņu garīgas sejas. Varbūt es būšu spējis ierosināt citus pētīniekus, kuŗi tad nāks jau klajā ar lielākiem, plašākiem, iztirzājosiem darbiem. — Šai grāmatīņā aplūkotie četri rakstnieki pieder pie tā saucamās Dzēlmes-Staru grupas, jeb, kā agrāk mēdza teikt, dekadentiem, lai gan, piem. Krūzas un Strāla darbībā nav saskatāma itnekāda „dekadence“. Visi četri mūsu jaunākā rakstniecībā ieņem noteiktas un cienījamas vietas; bet reti šo rakstnieku darbība (Jekabsonu un pa daļai Austriņu izņemot) apcereta vienkop. — Šais rakstīņos ievēroti tie min. rakstnieku darbi, kuŗi laisti klajā līdz 1. janvarim 1924. g.

Peters Ērmanis.

Antons Austriņš

ANTONS AUSTRINŠ

I

No Piebalgas izgāja plašajā pasaulē jauneklis ar dzimtenes tēliem un bērņibas atmiņam pilnu dvēseli. Tur Bitenu Andžiņš, tur Ilzite ar savu kluso traģediju, tur lāga virs krusttēvs-zaldats, bet tur arī kaslis, sava labuma vairotajs tipiski piebaldzeniskais Purgails. Tur tēvs ņem rudeni līdz uz Bertuļu tirgu, bet ziemā, no Sveču tirgus atbraucis, tēvs nomirst. Saltā pavasari zivis meklēdams mazais Antiņš dabū dzērvju zābakus. Siena laikā Antiņš mātei ēzmalī sakasa nopļauto sienu un uzlasa ķimenes.

Šis Antiņš nu nokļūst Peterpili, kur lielpilsētas ritmu dardi, kur jauna pasaule ar visdažādākām miesas un gara baudām. Un Antiņš izbauda, izsūc visu Peterpils baudu kausu līdz dibenam. Viņš pilnīgi pārveidojies, Peterpils uzvarejusi Piebalgu. Viņu apņēmis izmisums, viņš sevi nosauc par Necilveku. Un šai Murgu Labirintā klaiņājot Necilveks sastop pašu Sa-

tanu ar ņirdzīgi-glūnīgo seju un ta nešķiramo draudzēni — peleko slājeju Navi. Gals? Chaoss? Pekle? Tumsa? Ne, parādas gaišais, glabjošais tēls: Felicita. Pazūd visi mošķi, sak skanēt brīnišķās, vienkāršās, daiļās klusuma gaviles.

Šis klusuma gaviles trīs visur: dzimtenes tēlos, garā nabago ļautiņu runā, jocīgo pusinteliģentu sīkulībai cauri. Viņas nerimst skanēt pat „raganu naktī“, kad uznāk vēlešanās kliegt, trakot, raganot. Viņas pārskan trakakas pusnakts bakchanales. Un Felicitas mirzošais vaigs raugas preti gan no Tauna apvāršņa, gan no Italijas debesu dzidres, gan no Latgales ezeriem un pilskalniem. Viņas gaisma skan visos koncertos, dziedātajū balsis, klavierēs, vijolēs.

Tāda ir Antona Austriņa dzeja.

II

Austriņš piedalījās 1905. gada nemieru kustībā. Jau 13. janvāra sadursmē viņam ievainoja kāju un ša ievainojuma sekas dzejnieks jutis visu mūžu. Jau 1905. g. Austriņa vārds bij „nelegals“, līdzīgi Raiņa un Jāņa Asara vārdiem (cenzura viņa vārdu strīpoja). Tā Austriņš pieņēma skanīgu pseidonīmu „Herolds“. Tā viņš 1905. gadā parakstījis daudzus dzejoļus un dažus stāstiņus. Austriņa ta laika politiskie dzejoļi un satiriskie raksti ļoti asi un revolucionāri, īpaši „Kavu“ 1. burtnīcā ievietotais dramatiskais fragments „Debesis pa revolūcijas laiku Krievijā“ un Jekabsona „Vētras dziesmas“ uzņemtais dzejolis „Arāja bēdas“, kurš nobeidzas:

„Araji, ceļaties kājās,
Cirvjus rokās ķeriet
Un kā izslāpuši
Asinis dzeriet, dzeriet!“

So revolucionari-kliedzošo pārskaļumu, ar kuŗu vel tagad tā dižojas viens un otrs, 1905. gada vētras dziesminieki (Akuraters, Austrīņš, Jekabsons u. c.) jau toreiz izdzīvoja un atmeta.

1906. gada reakcijai uznākot Austrīņš nokļuva cietumā. Cietuma iespaidi izteikušies divās meistariskās skicēs „No cietumniecības laikiem“ (te jau ietricas Austrīņa skeptiskā ironija un šaubas) un „D a u g a v a s laivinieks cietumā“. Pēdējā skicē sīkajiem pašpuikam un citiem viegliem cietumnieku tipiem krasā pretstatā rādīts nelaimīgā vecā Daugavas laivinieka nopietnais, varenais tēls ar bibeli un dziesmu grāmatu. Abas skicēs ļoti jūtami un plastiski notelojas cietumnieku tipi, cietuma dzīve un kārtība, visa cietuma atmosfera. Cietuma atmosfera jūtama arī dažos ta laika dzejoļos, piem. „Cietumnieka domas“:

„Guļ manas rokas uz krūtīm.
Neredzu zvaigžņu es dienā.
Skatas tumšās acis
Pelekā cietuma siena.“

Līdzīgi citiem ta laika dzejniekiem-revolucionariem pēc 1905. gada arī Antons Austrīņš psiholoģiski pārveidojas. Vecais naivi-revolucionarais, primitīvi-socialistiskais pasaules uzskats izgaist un viņa vietā nāk lielaka plašuma alkas, individualas brīvības izjūta, meklešana, rūgums. Kamēr, piemēram, Akuratera pārveidība bij vairak gaviļu, patosa, skaļa lepnuma, Austrīņš savā rūgumā ir ass, tumši-ciets, skarbs, bieži

vien paštiesajošs. Jau dzejoli „Vel degt!“ (1905) skan Austriņa jaunais mekletāja lozungs, brīvā cilveka kvēloša sevis apziņa:

„Pats sevi tikai tagad atradu:

Nekas vairs augstaks nav par mani,

Pats sevim dievs, pats tiesnesis un soģis.“

Un: „Viss, ko mans „es“ man pavēl — izpildams!“

Šai dzejolī ta laika Austriņš vistuvak pieiet ta laika štirneriskajam Akurateram. Citur, ka jau mineju, viņš skarbs un vietam nesaudzigs pašanalitiķis. Savos emigranta stāstos Austriņš visgaišak notēlo savas toreizejās psiholoģiskās pārmaiņas un pārvērtības. Stāstā „Nemiers“ (1907) redzam emigrantu, kuš no Somijas caur Peterpili un Rīgu atgriežas dzimtenē slims, sadrūmis, nervozs, skaidribas alkstošs. Tas pats motīvs atkārtojas arī citos stāstos: „Kalns“, garākajā, bet maksliņeciski ne visai nosvērtajā Austriņa prozas darbā „Kaspars Glūns“ (1908) u.c. Viens no interesantakiem emigranta stāstiņiem ir „Atrakti miroņi“ (1907), kur apbrīnojami labi attēlota Maskava ar savu aziatisko spokainību. Šai stāstiņā rādītie pretstati, baudītais-dekadents un saussais zinātnieks-askets, miniatūra atgādina Poruka „Rīgas“ Landenu un Vītolu. Šis baudītais Peizums ar savu pašanalīzi un svarstīgo nemieru ir arī vēlākā „Necilveka“ priekštecis.

Visasakā kritika par agrākajiem ideāliem sastopama stāstiņā „Lauza“, kuš norisinās 1905. gada kustības straujākās dienās. Ar vieglu ironiju aprakstītajos stāstiņā varoņa Jura Jaruma „attīstības laikmetos“ mums atklājas īsts 1905. gada revolūcijas un priekš-revolūcijas laika inteliģents-bohemists. Ar skarbu smieklu autors apveltī dažus kustības dalībniekus — „pul-

ciņu“ priekšstāvjus. Rīcības komiteja uz laukiem sarīkojusi miličiem milzīgas pusdienas. Autors-stāstītājs piezīmē: „Ichtiozaurs ceļas augšā. Aizmirsu tikai ieprasities, vaj pie šī jaunlaiku goda mielasta kāds applaudisemangas direktors arī bijis, vaj tāpat bez ta iztikuši.“

Austiņš sadedzināja aiz sevis vecos tiltus un, nemiera un tumsas pilns, metās Krievijas galvas pilsetas Peterpils dzīves virpuļos. Bet piepildījās viņa nojauta par sevi resp. emigrantu Kramu stāstā „Nemiers“: „Viņā divi pretspēki ciniņas: Jaunais Loki un gaišais Balders. Loki uzvareja. Bet Krams ticeja, ka viņa dzīves prieks modisies vel.“

III

Peterpils dzīvē dzejnieku pievilka divas baudu pasaules: rafinētā izdzīves pasaule un brīnišķā mākslas un dailes pasaule. Pirmā liek Austriņa dvēselei tumši gruzdet, sadegt kaisles liesmas, padoties izmisumam, arprāta murgos redzet visadus rēgus un pašu Nāvi. Dailes pasaule turpretim liek pacelties dzejniekam uz augšu, šķīstījosā apskaidribā, liek jau skanēt nākošo klusuma gaviņu pirmiem akordiem.

Vispirms ta tumšās kaisles pasaule. Ta parādas jau stāstos „Pekle“ (1906) un „Vēlna apsēstais“ (arī 1906). Pirmajā stāstā redzam Peterpili priekšrevolūcijas laika kādu sīku latviešu sabiedrību: tirgotāji, seminaristi, kāds kučiers, kāds kareivis, kāds sulainis. Visi šie ļautiņi, gan nesocialisti, gan pussocialisti nosit vakaros laiku ar diezgan smieklīgām un tukšām runām. Un visiem, galu galā, galvenās intereses grozas ap

skuķiem un seksuelām lietam. Šie ļautiņi ir visai niecīgi un Austrīņš viņus attēlojis ļoti tverami, realitiska meisterībā. Neskatoties uz visu niecību, jaunajam, kaislē gruzdošajam, zeminarīstam Lamzam šī sabiedrība tomēr šķiet kā pekle. Zīmīga vieta stāsta sākumā: „Diezin, kalab viņš (Lamza) satrukās no pravās bleķa krāsns istabas kaktā. Varbūt tadēļ, ka ta vakaros sakaiteta atgādināja mazliet viņa pašā kaislibu gruzdešanu.“

„Velna apsēstais“ ir pagasta rakstveža palīgs Leitans, izbadejies, kukaiņu un kaislu tieksmju apsēsts jauneklītis, kuŗu viņa iecerētās tēvs pārsteidz uti kautjot. Šo Leitānu nu velns paskubina nogalināt iecerētās tēvu — sirdsšķīsto hernhutieti Gaili, lai tas neko neizpaustu par Leitāna utim. Bet pēc slepkavības glēvais Leitans tomēr arī pats izbīli pakaras. Lielākais prieks nu, protams, velnam. „Kas velnu mazliet skumdināja, bija tas, ka Leitans nu vairs nespēlēs muļķīgo mīlestības verga lomu, kuŗu viņš līdz šim ar tādu naivu glēvumu tēloja, ka sagādāja velnam nesamaksājamu ļautību.“ Nekad Austrīņš savus seksuālos varoņus nemēģina kautkādi idealizēt. Vienmēr viņš pret viņiem izturas nesaudzīgi, ar zināmu skarbu ironiju, ar nicinašanu. „Velna apsēstais“ viens no Austrīņa divainākiem, fabuliskākiem, interesantākiem stāstiem.

Izmisums un nervoza gurduma sajūta ļoti spēcīgi un pārdzīvoti izteicas kādā no Austrīņa pirmiem prozas darbiem — skicejumā „Kapsētā“ (1905). Nervozs, slimīgi gurdš cilvēks, kuŗu moca apkārtnes realība un trokšņi, atbēg kapsētā, bet arī tur visapkārt jūtama dzīves kņada. „Pat kapsētā nav miera: nav miroņiem nemaz tik omulīga dusešana pēc pārciestām dzīves mokām, kā domā, jo te tak visapkārt valda dzīves ne-

miers un troksnis.“ Tas — varbūt viens no spēcīgiem gurdumā-izmisuma tēlojumiem latvju rakstniecībā, stādams blakus dažiem Poruka darbiem.

Dzejoļos Austriņa izbīls un nāves šausmas, kā arī Peterpils murgainība izteicas ciklā „Balto nakšu nemiers“, dzejoļos „Viesis“, „Murgu nakts“, „Ēnu lamiņas“, izjustajā „Baltā kolonā“ u. c., bet it sevišķi „Uz kāzām“, kur no Pelekās slājejas-Nāves dzejnieks aizbēg „uz kāzām“ pie Pelekās pusmāsam — heteram-raganam. — Dzejoli „Mūķenci“ Austriņš ar Strindberga un Mopasana naidu nolād sievas viltīgo grēku:

„Viss odžu dzimums tevi veidu guvis,
Tu, Dieva lūdzeja ar veco šķēlmes seju,
Tik tevis dēļ par cietumu man kļuvis
Šis zemes plašums un — par Raudu leju.“

Dzejoli „Pilsetnieks“ (1907) Austriņš tomēr rada, ka dziļāka būtībā viņš vēl ir „Zemes dēls“, kas domā par māti, kuŗa iet pāri zaļam pagalmam un nes piena spainišus.

„Nes pienu, māt, uz pagrabiņu,
Pie tevis vājs kad atsteigšos
Un ritos gultā dzeršu viņu,
Kā zalktis lēnam atspirgšos.“

Liels, Veidenbaumam radniecīgs, dzīru reibuma spēks un lepnums ir jūņnieku bakchanalē „Jūņnieku dziras“ (1908). Vēl trakaka, nebēdigaka, vaļsirdīgaka, ciniskaka, koncentretaka ir kāda no Austriņa visjaunākām dziesmām „Raganu nakts“ (1921), kur dzejnieks uzsauc:

„Gulet, dvēse, vecā mele!
Gribu raganot šonakt!“

Ipaši spēcīga te beigu izskaņa:

„Ragiem pierē tumsā zaļā
Sanāk kungi, damas līdz.
Prozit, aži! Elle vaļa.
Dzirosim, lai parauj žids!“

Tomēr pa vislielai daļai Austriņa orgāsmam piemīt ne spēks un brašums, bet murgainība, izmisums, nāves šausmas, daudz, daudz paštiesašanas.

IV

Ari vecas Peterpils bagatai mākslas pasaulei dzejnieks atdevās ar visu svēsēli. Ipaši muzika viņu valdina tā, ka Austriņš kļuvis par vienu no mūsu labākajiem dzejniekiem-melomaņiem (kādi vēl Poruks, Elza Sterste, Sudrabkalns, Erss, Rudzītis etc.). Viņa sajūsma par Peterpils mākslas dzīvi gaiši atspoguļojas stāstā „Č a i k o v s k a k v a r t e t s“ (1912). Viņš saka: „Kāda laime, izkljuvušam cauri šai nejdzīgai ielas burzmai, uzkāpt krēslai metoties gaisa dārzos, kur lieliem, gaišiem ziediem plaukst rosmarīns; kur skan con sordino nāvīgi saldā siciliana vaj sirenas noktirne; kur kā siroko versme apdedzina krūtis un seju un garu rapsodija; kur gaisu šķīsta simfonijas litauru pēr-kons.“ — Citas baudu izjūtas sniedz publiska biblioteka (dzejolis „Domas publiska biblioteka 1906).

Viss Antona Austriņa kaisles murgainais tvans, visa Peterpils raganība un arī visa viņas mākslas dzīve un, beidzot, rezignācija un skaidrības atguvums, visā pilnībā izpaudušies poēmā „N e c i l v e k s“ (1912—1919). Šinī poēmā atrodama visa Austriņa dzejas sinteze. Ikviens īsts dzejnieks jau dod vienu tādu darbu, kuŗu,

tā sakot, izpleš ar varu sev no dvēseles, kur ieliek visu sevi. Austrīņam tāds darbs nu ir „Necilveks“, kuŗā viņš tur pastara tiesu par sevi un savu pagātni. Protams, „Necilveka“ varonis, šis erotomans, šis nespējīgi-gļēvais Arnolds Grāms, nav paša autora attēls; dzejnieks paceļas pār viņu. Un tomēr daudz no sevis, no sava dzejnieka un cilveka vaiga Austrīņš ielicis Grāmī. Tas viņam tuvs un viņš to pat mīl, tāpat kā Puškina Oņeginu. Un Puškina taču pats arī paceļas augstu pār sava romana varoni.

Austrīņš mīl savu Arnoldu Grāmī un tēlo viņu objektīvi, ne ar aklu naidu un pārspīlējumiem, kā Upits savu Robežnieku Jāni. Bet šī objektivitate ir nesaudzīga, patiesa, analīzejoša. Austrīņš necenšas apvīt savu Grāmī ar oreolu, kā to dara Laicēns ar savu nožēlojamo frazu varoni Vitoldu Vītumu. Grāmim tiek ierādīta istā vieta:

„Viņš nava pavēlnieks par pūli,
Kā vēsturiskie varmākas,
Pret kuŗiem to ar salmu kūli
Grūt salīdzinat nenākas;
Viņš dienu sabozies sēd majās
Un baidas ārūp soli spert,
Kā reimatisms tam būtu kajās,
Tik gaida, nakts kad nāks to tvert
Pie sevis — tad viņš ceļas drošs,
Lai tumsa, vaj ar mēness spožs,
Un slāj pa ielam melns kā mūks,
Nereti piedzēries kā luks.“

Lauku dabā Grāmīš it kā atdzimst, atspīrgst. Nak pazemība, lielās apskaidribas alkas, kas dziļi izjūtamas viņa lūgšanā:

„Jel remdē iztvikušo sirdi,
Dzen prom no manis murgu baili,
Ar debessrasu dvesli dzirdi
Un atpestī ar ugunsšķīsto daili!“

Bet tādām, kulturas tik sadedzinātām un saģīftētām, cilvēkam, kāds Grāms, daba kā labako balvu var sniegt vienīgi nāvi. Dzīvot un atjaunoties viņš tomēr nespētu. Tādēļ Grāms peldoties noslikst Gauja un šī nāve ir dziļi simbolistiska. — „Necilveks“ ir varbūt ievērojamākais Austriņa darbs, bet no kritikas bieži vien pārprasts, neizcelts, neatzīts. Īpaši „marxistiskie“ kritiķi savā stulbibā neizprata, ka „Necilveks“ ir visasakā tā sauktās dekadences kritika mūsu dzejā — ta paša virziena, kuŗu arī viņi putam uz lūpām apkaŗoja.

Necilveka-erotomana Arnolda Grāmja lūgšana netika uzklausīta. Jeb, pareizāk sakot, kā šās lūgšanas papildījumu viņš saņēma nāvi. Dzejnieka Antona Austriņa lūgums turpretim papildījās ne nāvē, bet jaunā dzīvībā. „Ugunsšķīstā daile“ viņu atpestīja. Dzejnieks pieņēma dzīvi, svētijot un atzīstot. Šī jaunā, apskaidrotā seja mums staro pretim it īpaši no Austriņa lielākās un labākās dzejoļgrāmatas „Klusuma gaviļes“ (1921) lappusem. Viscaur rudenīgs miers, kuŗš saulaini klājas pār divu tumšu nodaļu („Murgu labirintā“ un „Tantala mokas“) gruzdumu. Un to gaišo tēlu, kuŗš dzejniekam līdzējis sasniegt klusuma gaviļu skaidrību, to viņš apzīmē ar Felicītas vārdu. Dzejnieka ceļš vēl reiz iezīmejas brīnišķīgi skaidrā un jaukā dzejoļi „Bezdelīgas“ (1915—1919). Bērnības bezdelīgu vietā vientulības un skumju apņemto dzejnieku aplaimo divas citas žīglas, zilas bezdelīgas — Felicītas acis:

„Ta, riņķojot pa bezgalību,
Kā zvaigzne viņām līdzī zību
Cik skaisti tas, ak Dievs!
Viss izplatījums — tēva mājas,
Kur dvēseles klusi lidinājas,
Laiks pekšņi apstājies.“

Ši saulesgaišā, priecīgi-rāmā atziņa mirdz arī dzejoj-
ciklos „Tumšmatainai“, „Vakara dziesmiņas“ etc.

Austriņš svēti visu, kas dabisks un īsts, arī erotiskas
dziņas. Muks Zebastians, viena no Austriņa labākajiem
stāstiem „Circulus vitiosus“ (1912) bēg no sa-
vam kaislībam klosterī, bet tās viņu pavada arī tur.
Tomēr Zebastians nesagruzd kaislībā kā Lamza un
neiet bojā kā Leitans, bet atstāj klosteri un dodas
plašajā Dieva pasaulē. Viņu „kā uz spārniem aiznes
baltais, bezgalīgais ceļš, visu sasirgušu glābejs un
dziedinātājs.“

Un otrs garīdznieks viena no autora pēdejiem stā-
stiem „Bikts“ (1921) nokļuvis pie visdaiļākā miera,
pie sevis, cilvēku, dabas, dzīves un nāves harmoniska-
kiem aplūkojumiem, pie skaidras un vienkāršas gu-
dribas.

V

Austriņa klusuma gaviļēs vispirms atdzimst un ap-
skaidrojas viņa bērnība, dzimtene un dzimtenes Pie-
balgas tēli. Gan dzejnieks jau no pat pirmā sākuma
kavejies savā dzimtenē un nav to aizmirsis; pat sa-
vos Peterpils un emigrantu stāstos viņš vienmēr pie-
min Piebalgas vietas un cilvēkus un bērnības iespaidus,
tomēr tikai vēlāk viņš pilnīgi atdeva savu apskaidroto
makslu dzimtenei.

Jau pirmā dzejoļgrāmatā „Vakar diena“ (1907) pirmā nodaļa „Apaļā noriņā“ ietver dažu jauku bērības un dabas („Rudenis“, „Vasaras diena“) dzejolīti. Teva nāve pieminēta dzejolī „Bēres“. Un brīnišķī latviska un plastiski-vienkarša ir idilite „Prieks vakariņam“ ar raksturiskām, neaizmirstamām beigu rindiņām: „No klēts pa dārza celiņu Nak mātē ar pu-traimu sietiņu“. Bērības saule spīd arī pār daudziem vēlākiem dzejoļiem:

„Ir tikai viena klusa osta,
Ir tikai viena piestātne,
Kurp atgriesties no rūpem, posta, —
Šis miera šūpuls — pagātne.“

Un autora prozā jau 1905. gadā sastopams tāds tik labs reali-plastisks lauku augusta vakara nogleznojums, kāds ir „Vakars Lempenos“. — Sakarā ar to nāk prātā kāds cits svinīgaka vakara — svētvakara — apdziedājums pantos „Svētvakars“ (1910), viens no Austrīņa visjaukākajiem dzejoļiem, kuŗā dzejnieks vienkāršo lauku svētvakaru tiešam paspējis apstarot ar mūžības svētumu.

Tēvs dzejniekam nomira jau agri. Tādēļ mātēi tik ievērojama loma Antona Austrīņa bērības atmiņās. Mātē vienmēr mīloša, gādīga, rūpīga, piedodoša, bieži no dēla neievērota. Mātes mīlums un rūpība notēlojas stāstiņā „Dzērvju zābaki“ un dzejolī „Siena laikā“. Vissirsnīgāk, ar visdziļākām skumjām, vismīļāk dzejnieks māti pieminējis tēlojumā „No lauku dzīves“ (1918). Tās ir skumjas par mātes nāvi drūmitroksnīgajā 1917. un 18. gadu maiņā. „No lauku dzīves“ es turu par pašu sirsnīgāko un izjustāko Austrīņa Piebalgas stāstu un arī laikmets te notēlots

visai dzīvi un spilgti. — Blakus mātei redzamu vietu Austriņa bērņības tēlojumos ieņem arī krusttēvs, izdienesis, vecs zaldats, kuŗš tik labprāt mil runat krieviski, kuŗš savā dvēselē ir istis „kroņa vīrs“ un vienmēr grib „spēlet pārlūka lomu“. Vislabak viņš rādīts stāstā „Zaldats“ (1909), viena no valodas ziņā pilnīgākjiem un piebaldzeniskākjiem Austriņa darbiem, kas cienīgi var sacensties ar Poruka un Doku Ata bērņības stāstiem. Šis zaldats epizodiski figurē arī citos Austriņa stāstīņos („Kaslis“, „Dzērvju zābaki“).

Atdzivojas arī citi Piebalgas vecās audzes ļautiņi. Tur ir apkārtklistošais karošu meistars Pekele, kas visu pasauli aplūkotu no sava amata viedokļa („Pekele“); tur savads vientulis, ūdens mīletajs, kas kā saaudzis ar ūdeni un laivu („Ezerpurvs“); tur dīvains vecu lietu cienītajs („Grafologs“), kuŗā „viss senaizmirstais uzplauka dzeltenbalā novakarē un ziedeja līdz dziļai naktij, kuŗa sveķainiem pirkstiem aizvēra ta pelekās nogurušās acis“; tur piebaldzenu sirdsšķīstie Filemons un Baucida („Daktu tēvs un Daktu māte“). — Reizem šās mīļās sejas ievijas arī dzejas ritmā; tā vecmeita Kūkiņa ar tik apbrīnojami vienkāršu likteni („Kūkiņa“), apbrīnojami vienkāršu domašanas un dzīves veidu („Priekš lielās dzīves tās pasaulīte, Kā jūrai sirdsdrapu pudelīte“), kuŗu autors attēlojis ar tādu mīlestību un izpratni. Tāds pat vienkāršs vecpūsis-vīrieša cilvēks ir jumīķis, zvejnieks un sesku ķērajs Tisits („Jumīķis Tisits“), par kuŗu dzejnieks doma, ka tas nemirs tik ilgi, līdz būs noplēsis pēdejo salmu juntu.

Atsevišķu vietu Austriņa dzimtenes tēlojumos ieņem garā nabagie, pavieglie, pusmuļķie cilvēki, kuŗus

viņš tā iemilejis kā mūsu rakstniecībā gan neviens. Šos visatstumtos ļautiņus mūsu autors netēlo traģiski, neizceļ viņu likteņa drūmību, bet — kas Austriņam ļoti raksturiski — pieiet pie tiem ar gaišu smaidu, vieglu, tikai mazliet vien skumju, humoru un lielu mīlestību. Šī mīlestība uz dažā ziņā visniecīgākiem, visneievērotākiem, šī spēja izcelt un saredzēt arī viņos tik daudz, rāda Austriņa talanta īpatnējās tieksmes, liecina, cik brīnišķs ir ikviens cilvēks.

No šiem tēliem minami-atzīmejami: Bitenu Andžiņš, šis nelaimīgs mīlestības upuris („Bitenu Andžiņš“). Skaistas, Poruku atgādinošas, ša stāstiņa beigas: „Caur koku lapam spīd vakara saulīte un zaļē mirdz vēl lietus piles“. Vajašanas maniaks Lūciņš („Lūciņš un Mieriniete“) nostājas kā dzīvs ar tiešām lieliski spēcīgā valodā tērpto naida izvirumu pret savu ienaidnieci Mierinieti. Uz „šņabi kārāis klaidonis Smala („Smala“), kas vienmēr iegriežas paskatīties, kur ceļmalas mājas kāds troksnis, sak’, kas tur īsti notiek. „... Likas, (Smala) nomirs tikai tadē, lai iegriestos viņpasaulē paskatīties, sak’, kas tur notiek.“ Ne vairs piebaldzens ir Plešu Karlis („Kāzinieks“), kuŗš, tāpat kā Smala, apmeklē kāzu godus, bet atšķiņas no ta ar nesaldzināmi lielaku inteliģenci. Tas ir cilvēks, kuŗš „dzīves skaistuma meklešanā pārsteigts no likteņa tumša sitiena“. — Ari sievietes ir šai galerijā. Ilzite („Ilzite“) ar kluso traģismu un vientuļo mūža galu Mežupītē ir, līdzīgi Bitenu Andžiņam, nelaimīgs mīlestības upuris. — Pa daļai tāds pat upuris ir arī otra paviēglā — Bīnīte („Bīnīte“), kuŗa savā muļķa prātā „izspēlē visādus jokus“. — Zināmu disonanci šai grupā ienes izbijušā sajukušā skolotāja Vēliņa traģika („Kaps uz darba lauka“). Vēliņš spēlē klauna

lomu kādu korporeļu un damu priekša viesnīcas sētā, iekrīt pagrabā, pārlauž mugurkaulu un slimnīcā nomirst. Tās jau ir griezīgākas, drūmakas, krasākas ainas.

Ta katrs, pats vienkāršākais, cilvēciņš parādas tik dziļi simbolistisks. Un šī Austriņa mīlestība uz visu sīko, apspiesto, neievēroto, neaprobežojas ar cilvēkiem, bet pāriet uz dzīvniekiem („Dukanītis“), pat uz nedzīvo radību. Ar sirsniņu un visusaprotišu smīnu notēlots lielais zirgu audzētājs un mīletājs kučiers Eņģelis (stāstīnā „Šķiršanās“), kam zirgu mobilizācija atņēma tik daudz no dzīves satura. — Un nevienam rakstniekam es neesmu pamanījis tādu istabu (piebaldzens saka ustabu) un ēku cienišanu, kādu parāda Austriņš. Ta sevišķi redzama jaukāja tēlojumā „Klēts priekšā“ (1914), kuŗa stāstīts, ka katrā ēkā pievelk savu cilvēku: rija — vectēvu, klēts — māti, kūts — veco Zani, šķūnītis ezermalā — stāstītāja brāli. Ta nedzīvās lietas ievijas, ieaug nešķīrāmi dzīvo cilvēku gaitās un domās un nekas nav niecīgs un mazsvarīgs. Stāstā „No lauku dzīves“ autoram liekas: „Ja lielā istabā kādu dienu negrozītos cilvēki, tad viņi sarastos gan laikam visi agrākie vecā gāla iemītnieki ar vectēvu priekšgāla, kuŗam būtu visādi nostāsti no klaušu laikiem; tad nakti tēvs piesarmojušā kažokā, ziļu jostu ap vidu un lielos suņa zābakos, kā no tirgus, ar siltiem klijģeriem un ceļa vīra stāstiem — un, beidzot, varbūt arī māte atnāktu pavērties pie sava ratiņa“. Ari tēva māju vecais dārzs („Nolaists dārzs“) spēj sniegt daudz skaistuma dzejniekam — „klaidonim pret paša gribu“. Un dzimtenes ezera Tauna apvārsnis pastāsta pats par sevi brīnišķā dziesmā („Tauna apvārsnis“, 1920). Un pilsētā kanal-

malā dzejnieks ierauga vienkāršo pieneni („Pienenei“) un dzied viņai dziesmu:

„Tu tik latviska kā bērna dienas manas,
Rindās šais pie tevis kavejos
Es zem bērza mīkstas žužošanas
Klusu pieminēdams savejos.“

Veclatviskais gads norit gar mūsu acīm dzejoļgrāmatā „Saules grieži“ (1923), kurā dzejnieks vēltījis mātes piemiņai. Te viņš sevi nosauc par latviešu gadskārtu dzejnieku un tā tas tiešām arī ir. Vienkāršos, bet dzejas pilnos pantos te notēlojas Gulšņava ziema, Māras pavasars, Pērkoņa vasara un Potrimpa rudens. Ta ir dziļi reliģiska grāmata, kur jauca veci ticejumi ar kristīgas baznīcas iestādījumiem, kur ikdienā paceļas līdz reliģiskai svinībai, bet reliģija sakūst ar ikdienas gaitām un parašām. Te apdziedatas visas svarīgākās dienas veclatviskajā gadā, šo dienu parašas, dažādi darbi. „Saules grieži“ dažā ziņā ir „austriņiskā“ no Austriņā grāmatam. — Te jamin arī Austriņā stils, viscaur izrotats ar piebaldzenīkiem (un arī citādiem) veciem, bet zīmīgiem vārdiem un izteicieniem. Vispār, par Austriņā stilu runājot, jāsaka, ka viņš vienkāršs, pastrups, tomēr sirsnīgs, noteikts, ciets, zīmīgs. Daudz laba Austriņš mantojis no sava lielā labvēļa un skolotāja prozas meistara Rudolfa Blaumaņa. Svešās valodās, liekas, Austriņš būtu grūti tulkojams; par daudz viņš izteiksmē latvisks. — Ari atskatās dzejā vienmēr oriģinēlas, nenovazatas.

Nav Piebalgā tikai sirdsšķīstie un garā nepilnīgie ļaudis vien. K u c s (stāstā „Kucs“), šis melīgi-ļāpīgais skolas puika, ir tipisks visai līdeju, mēlnešu un ļāpu šķīrai. Stāstiņu lasot tā vien jādama, sak', kurā

skolā es ar to Ķuci tiku gājis kopā... Stāstā „Kas-lis“ (1906) attēlotais strīdīgais procesnieks, tipiski piebaldzeniskais, sava labuma ierāvejs, nemierīgais Purgaiļu vecis iegūst pat zinamu demonisku nokrasu, zinamu noslēpumainību. Raksturisks savā bērnišķā skopulībā un rausībā ir Ragu Reinitis vienā no Austrīņa pēdeja laika labakiem stāstiem „Ragu Reiniša vakars“ (1922). Te notēlojas arī soda ekspedīciju laiks un aizņemta grāmattirgotāja J. Ozola nāve.

Pret šiem trim pēdeji minētiem varoņiem dzejnieka attiecības nav vairs gluži tādas, kā pret citiem dzimtenes tēliem. Te jau ir kas no tās ironijas, kas raksturiska Austrīņa stāstiem no dažādu pusinteliģentu un inteliģentu dzīves.

VI

Savos inteliģentu un pusinteliģentu stāstos Austrīņš ieliek savu ironiju, savu lēno smīnu, kuŗš tikai retos gadījumos pārvēršas skarbā smieklā. Te ir kaut kas čečovisks, bet vēl vairak Austrīņš, liekas, ieguvis no Gogoļa, viena no lielākajiem vispasaules smējejiem. Tomēr īstā un dziļākā būtībā Austrīņš pilnīgi viens un savs.

No šiem stāstiņiem un viņos tēlotiem tipiem atzīmejami: „Vismaņa kungs“. Te tēlots skolotājs, kas iepīts 1905. g. kustībā un liek mērnieka eksamenu. Autors nekariķē, stāsta parastakās, vienkāršākās lietas, bet mēs tomēr skaidri jūtam, ka Vismaņa kungs ir sīks cilvēciņš. „Sibīrijas izēdejs“ ir kora vadonis Blunts ar labu ēstgribu. Sevišķi izdevušās beigas, kur Blunts mēlojas pie saimnieces Ielaidņa jaun-

kundzes, kas tiko ēdelīgo diriģentu sazvejot savos tiklos un mērķi beidzot arī sasniedz. „Sibīrijas izēdejs“ pieder pie Austriņa labākām satiriskiem stāstiņiem. Telojumā „Savškapis, kumode un sieva“ skolotājs Daiglis ir Vismaņa kungam garātavs, tikai lietišķaks, cienīgaks. Arī te autors nerāda neko sevišķu, tomēr Daigļa raksturs (un, vispār, tipisks skolotājs — savas saimniecības ierīkotājs) atklājas mums pilnīgi. Arī stāstā „Pātaga“ Čirceņu Annas enerģiskais, neatlaidīgais raksturs gadījumā ar pātagu notēlojas ļoti zīmīgi un gaiši. Brīnumdzīvs arī valodīgais, politiskais dzīvokļa saimnieks polis („Īrnieka Lieldienas“) un Zane („Zanes vāsara“), kuņas ideāls ir smalkjūtīgais un vīrišķīgais students, kas spēj aizdzīt lapsēnu mīdzeni. Viens no Austriņa pirmajiem, glītais, mazliet čečoviskais stāstiņš „Baložu krodzīniece“ (1905) rāda lauku vientulība smokošu daiļu rupji-praktiska krodzīnieka sievu ar inteliģentu dvēseli. Pie šīs kundzes ciemojas glēvs, pusprogresīvs skolotājs, kuš zin tikai sprediķot un „stāvēt liķu izvaditāja pozā“. — Autora attiecības pret visiem šiem varoņiem ir ironiskakas kā pret mīļajiem Plēsu Karli, Bitenu Andžiņu, Ilziti etc., tomēr smins diezgan labsirdīgs un viegls. Bet plašākā un labākā no saviem satiriskiem stāstiem „Čiuļi“ (1909) Austriņa smīns pārvēršas smieklā. Te viņš tēlo divus Latgales pareizticīgos skolotājus pēc 1905. gada, vienu — bauditāju, mazliet pat provokatoru, un otru — progresīstu, lētas sugas frazieri, ļoti aprobežotu, pablēdīgu cilvēciņu. Tā „dekadentiskais“ Krišs Ubelis, kā „progresīvais“ Ernests Kudups attēloti meistariski visā kailumā un niecībā un autora satīra vienlīdz asa, kā pret vienu, tā otru. Arī visas situācijas

uztvertas ļoti labi. Protams, šie skolotāji-inteliģenti niecīgāki un neinteresantāki, kā šķietami visniecīgākie cilvēciņi Plešu Karlis, Bitenu Andžīšs, Kūkiņa u. c., jo šo garā nabago dzīvē daudz vairāk traģikas un dziļuma. — No Austriņa satiriskiem dzejoļiem neaizmirstams lauku spekulanta raksturojums ietveries dzejoļī „Ierāvejs“ (1920).

Te jāmīn arī tie Austriņa darbi prozā un dzejā, kuŗos notēlojas pārlaistie kaŗa un Latvijas tapšanas gadi. Tādu Austriņam diezgan daudz. Bet ar maz izņēmumiem visos viņos skaidri redzams autora optimiski-gaišais „klusuma gavīļu“ uzskats: gan briesmas pāries un viss būs labi, jeb, kā Austriņš kādā satiriskā gabalā raksturiski izteicas: „Grāvī ir, bet vaj nu talab gluži velns raus.“ Ši ticība nākotnei ir bēgļu laika prozas darbos (piem. „Krustmātes sapnis“) un dzejoļos. Šaubas un kaŗa asiņaini-spiedīgais tvans sit pretīm no cikla „Kaŗa laikā“ un no dzejoļa „Uz ceļiem“. Bet lielnieku laiks un Bermonta uzbrūkuma dienas tomēr spēj dzejniekam iedvest ticību tautai un cilvēku veselam prātam. Stāstiņš „Puteni“ (1918) izdveš ticību vasarai visniknākā ziemas puteni un ziema un vasara te ņemti nevis meteoroloģiskā nozīmē vien. Un stāstiņā „Āboliem kritot“ (1919) stāstītājs Mednis, resp. pats dzejnieks pavada vasaras brīvlaiku lauku mājās, kuŗu īpašnieks atrodas ārzemēs. Atmiņās kavejoties un visus kaŗa laikā boja gājušos pieminot, Mednim šķiet, ka viņš vēl nekad savā mūžā nav tā izjutis iznīcības dvesmu. Tomēr miers un cerība uzvar; tos nespēj aizdzīt arī saimniecības vadītājas nostasti par lielnieku laika nevēdzībām. Bermonta laika telojumā „Rīgas spožums“ (1919) autora cerības izsaka inva-

lids Kraujiņš: „Pār Rīgu mirdzēs kā gaišas zvaigznes kritušo Daugavas varoņu dvēseles. No šejienes sāksies Latvijas republikas spoža nākotne, kā nenorietoša saule, kā Daugavas zelta laids!“ Un pēc beigtām cīņām, pēc uzvaras dzejnieka suminājums Latvijai izpaužas spēcīgajā dzejolī „Es dziedu dziesmu“, kuŗa beidzas:

„Es dziedu dziesmu, Latvija, no bāriem
Tu cēlies pilntiesīga tauta tautās iet,
Reiz atbrīvojusies no kungiem asinskāriem;
Es dziedu dziesmu: Latvija lai zied!“

Savrūp te stāv stāsts: „Kad naktis visgaŗākā“ (1918). Tas norisinās šausmigajā 1917./18. gadu ziemā, frontes tuvumā, kādās lauku mājās. Šai laikmetā kā Istie sirotāji laupija un slepkavoja krievu kareivji un arī stāstā tēloto māju iedzīvotājus izslepkavo krievu virsnieciņš Obuchovs ar saviem ļaudim. Izslepkavo pa daļai tiši, pa daļai aiz bailem, pa daļai aiz pārpratuma. Šai stāstā Austriņš gribejis ielikt visas laikmeta šausmas, visus laikmeta lietuvenīgos murgus un nejdzības. Tomēr te, starp tikdaudz liķiem, tik krasi dramatiskā briesmu atmosferā autors it kā nejutas vairs tik drošs. Reti spēcīgs gan ir stāsta sākums un lieliskas arī pašas beigas: Obuchovs skubina zaldatus bēgt. „Zaldati gan nebija tā gluži ar mieru atstāt mājas bez kāda laupījuma, bet kādu ragavu spokainā braukšēšana uz sosejas viņus spieda pieņemt Obuchova priekšlikumu. Kas zin, varbūt, tur gaŗam pabrauca pati nāves lielmāte, uz savas daļģes zvilnedama.“

VII

Austriņš nav kavejies vienīgi Piebalgā un tās apkārtnē. Viņš, kā jau zinām, Peterpils mākslas pasaulē smēlies vērtīgākos ierosinājumus. No svešākiem Latvijas novadiem viņš visvairāk iemīlejis Latgali, katoliski-primitīvo dabai un tīcējumiem padoto Māras zemi. Tur viņu saista saba, cilvēki, ierašas.

„No purviem kāpj migla. Vakars kluss.

No baznīcu torņiem skan Angelus.

Tur Latgale, skumjā Latgale,

Kā dvēsele, klusa dvēsele.“

Veselā grāmatā „Māras zemē“ (1919 un 1921) dzejnieks kavejas Latgalē. Tur ir kaut kas tuvs dzejniekam, kuŗš te staigā kā Konrads Krenklis. Zīmīgi viņš izsakas: „Konradu neizprotamā kārtā valdzināja tas, ka turpat tirgo, turpat Dievu lūdzu.“ Ja, ta Latgale ir tikpat „pušelnieciska“, kā „suselnieciska“. „Māras zemē“ atrodam lieliskus ļaužu tēlojumus („Laidenes tirdziņā“), neaizmirstamus vietejo dabas cilvēku tēlus, gan no vecās („Vecais latgalis“), gan jaunakas audzes („Lemešovas Aleksis“) un jaukas dabas ainavas („Vakars Ļīpuškas“, „Līsenas ozoli“, „Mantu kalns“, sevišķi „Viena diena klānos“). Te atgadas arī pa interesantam savadniekam, kāds ir Leķu Klāvs („Līsenas ozoli“), šīs purva gars. „Māras zemē“ pieskaitāma Austriņa labakam gramatam.

Arī Kurzemes Malienu Austriņš apceļojis, ko liecina ceļojuma piezīmes „Nīca“ (1921). Arī te daudz interesanta. „Malienu tuvas dabai, smej spēku no pašas zemes krūts. Te dzīvo vēl viss cilvēks, kamēr pretpusē paliek nereti tikai nervi.“ Dažas ļoti glīti uzvertas gleznas, piem. par lielo melno runci, kas ie-

lien baznīcas pagraba un viņa pretstatu — kadu citu kaķi, kas, pa rugajiem ķepiņās varīgi celdams, iet uz savām vakariņām. „Pirmitejais baznīcas pagraba varēnais melnais runcis pret šo kaķi izlikās kā netīra sirdsapziņa pret nevainīgas izpriecas meklētāju.“

1922. g. vasarā Austrīņš apceļo Itāliju, kur jau agrāk viņš bij līcis norisināties vienam no saviem stāstiem, jaukajam, dziļi-sirsnīgajam, interesanti-romantiskajam latvju dziedātajam un dziedātajam-ungarietes mīlestības stāstam „Ļauj glaudit tavus matus“ (1914). Tomēr, tikai personīgi iepazīstoties ar Itālijas dabu un ļaudīm, dzejnieks isti vēl aptver Itālijas krašņumu, dabas un mākslas bagātību, itāliešu vieglumu, optimismu, epikurisko bezrūpību. Nu viņš Itāliju vaj dievina. Itālijas iespāidi ievērpjas dzejoļu cikla; dzejnieks visur redz Madonna col Bambino — māti un bērnu, kuņģi dzīvē valda tāpat kā svētbildē uz altāra („Bambino“); citur („Bezrūpība“) viņš cildina Itālijas dzīves prieku, kuņģi atrod radniecību savam pasaules uzskatam:

„Rūpes ziemeļnieku daļa,
Iezīstas no mātes krūts.
Šeitān, bāliņ, pilna vaļa —
Dzīves prieks reiz viesos lūdz.“

1923. g. vasarā dzejnieks nokļuva Spānijā. Arī Spānijas iespāidi izpaudušies virknē dzejoļu. Tomēr šī zeme dzejniekam tik tuva nav kļuvusi.

Vēl reiz saņemot visu kopa, jāsaprot, ka Austrīņš ir rami-vērojošs epikuriētis, kas pilnīgi pieņem dzīvi, slavina dzīves prieku, tic cilvēkam un dzīvei. Viņš ienīst pesimismu, glēvas skumjas, drūmumu. Tomēr šai piebaldzeniskā, klusuma gavīju atpestītā epikuriētī, vēl vecais demons, smīnošais nerātņais velns nav miris,

kā tas redzams no dzejoļa „Raganu nakts“ u. c. Austriņa dzejā nav domu bezdibeņu un filosofisku problemu un, taisnību sakot, arī pie citiem dzejniekiem, Austriņš ne visai mīl problemus un idejas. Pati dzīve ar savu gaišo vaigu, ar cilvēkiem un dabu, viņam jau ir vienīgais problems; vēro tikai cilvēkus un dzīvī, tur visa bausliba un pravieši. Tādēļ Austriņam tik mīļi Puškins un Blaumanis. Austriņš brīvs arī no romantikas; savā būtībā viņš realists, bet intelektuāls, klasiskā tipa realists. Kā jau realists Austriņš vislabāk var attēlot to, ko pats pieredzejis-piedzīvojis. Viņš pats figurē daudzos stāstos-stāstiņos un saucas dažādos vārdos. Viņš ir Atis Krams („Nemiers“), Krustiņš („No lauku dzīves“), Mednis („Ābolliem kritot“), Konrads Krenklis („Mājas zemē“) u. c. Arī Kasparā Glūna un Arnoldā Grāmi šis tas no viņu radītāja. Izšķirības šiem visiem tēliem vienam no otra tiešām nav daudz.

Austriņš nav stāstītājs-fabulists, bet vērotājs-portretists. Fabulas viņa darbos nav gandrīz nemaz. Un dramatiskie, notikumiem bagātie darbi, viņam reti, viņa īpatnībai kā sveši („Kad nakts visgaŗākā“). Austriņam ir jauki dzejoļi, bet jaukaki tomēr viņa stāstiņi. Viņa lirika nav lirika šā vārda visīstākā nozīmē, kāda piem. Esenbergā, Poruka, Skalbes, Fr. Bārdas, Jekabsona, Ersa lirika. Arī viņa dzejā ir portretu gleznojumi: Kūkiņa, Jumiķis Tisits u. c. Tas ir brīnišķīgas, neaizmirstamas portretas.

Austriņa gaišais, rāmais talants mums nākotnē sola vēl daudz sniegumu.

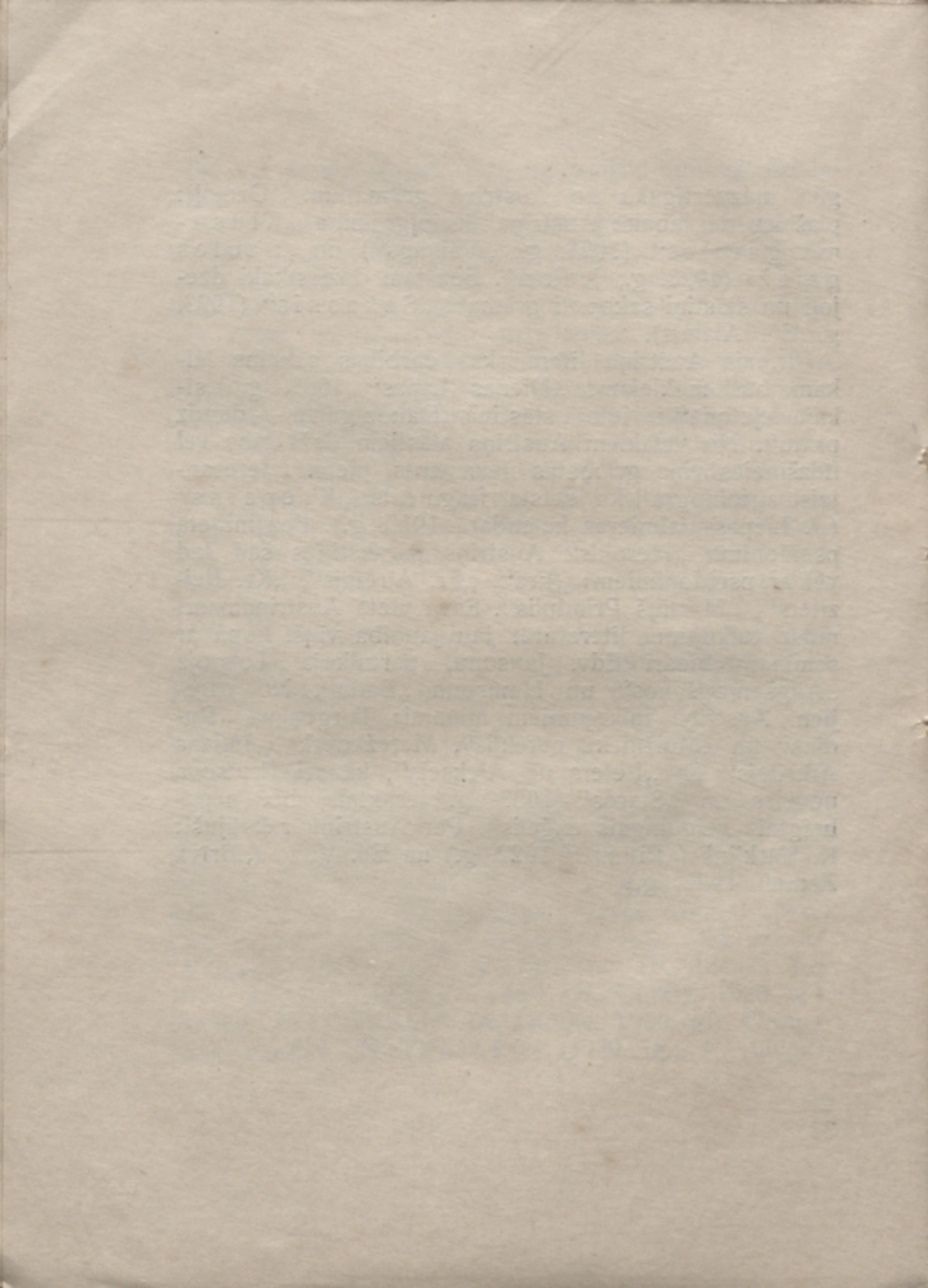
Še vēl pievienojamas isas biografiski-bibliografiskas ziņas.

Antons Austriņš dzimis 1884. gadā Vec-Piebalgā. Vispirms viņš mācījies Vec-Piebalgas draudzes skolā. Vēlāk pabeidzis Peterpils skolotāju semināru. Pusgadu (1904. g.) sabijis par skolotāju Dundagas Ģipkas skolā. Ziemassvētku brīvdienās Rīgā (13. janvārī 1905. g.) dzejnieku ievainoja ielas sadursmē. Tadēļ bij jaatstāj arī skolotāja vieta. No ta laika sakas dzejnieka klaiņajumi; ar svešu pasi Austriņš nodzivojis līdz 1917. g. revolūcijai un šo laiku viņš nodomājis attēlot plašā romanā „Gaŗā jūdze“. No 1905. gada Austriņš nodevies tikai savai dzejai, skolotāja darbu atstādams. Tikai daŗu laikrakstu redakcijas viņš gan strādājis: „Rita Vēstneŗa“ (1910. g.), „Liduma“ (1915.—17. g.) un „Latv. Vēstneŗa“ (1920.—24. g.).

Pirmā Austriņa grāmata bij 1907. g. izdotsis dzejolkrājums „Vakar diena“ (D. Zeltiņa izd.). Tam 1908. g. sekoja P. Liepas izdevumā bēgļa stāsts „Kaspars Glūns“. Liepa 1909. g. izdeva arī stāstus „Pūšelnieki un suselnieki“, gan popularāko Austriņa grāmatu, kas 1921. g. iznāca otrā („Letas“) izdevumā. 1909. g. Varavīksnas (A. Saulieŗa) apgādībā iznāca Austriņa otra dzejolgrāmata „Makona gaita“. Varavīksna izdeva (1912. g.) arī Austriņa stāstus „Ciruļu putenis“. Pec kaŗa no Austriņa nākuŗas klajā sekoŗas grāmatas: stāstu krājumi „Māŗas zemē“ (1919. g., A. Gulbja izd., otrs izd. — „Vainaga“ 1921. g.), „Vērpētē“ (P. Liepas izd. 1920. g.), „Nopūtas vējā“ (A. Gulbis, 1920. g.). Poema „Necilveks“ (A. Gulbis, 1920. g.). Dramatiska studija „Naidnieki“ (1920. g., P. Liepa),

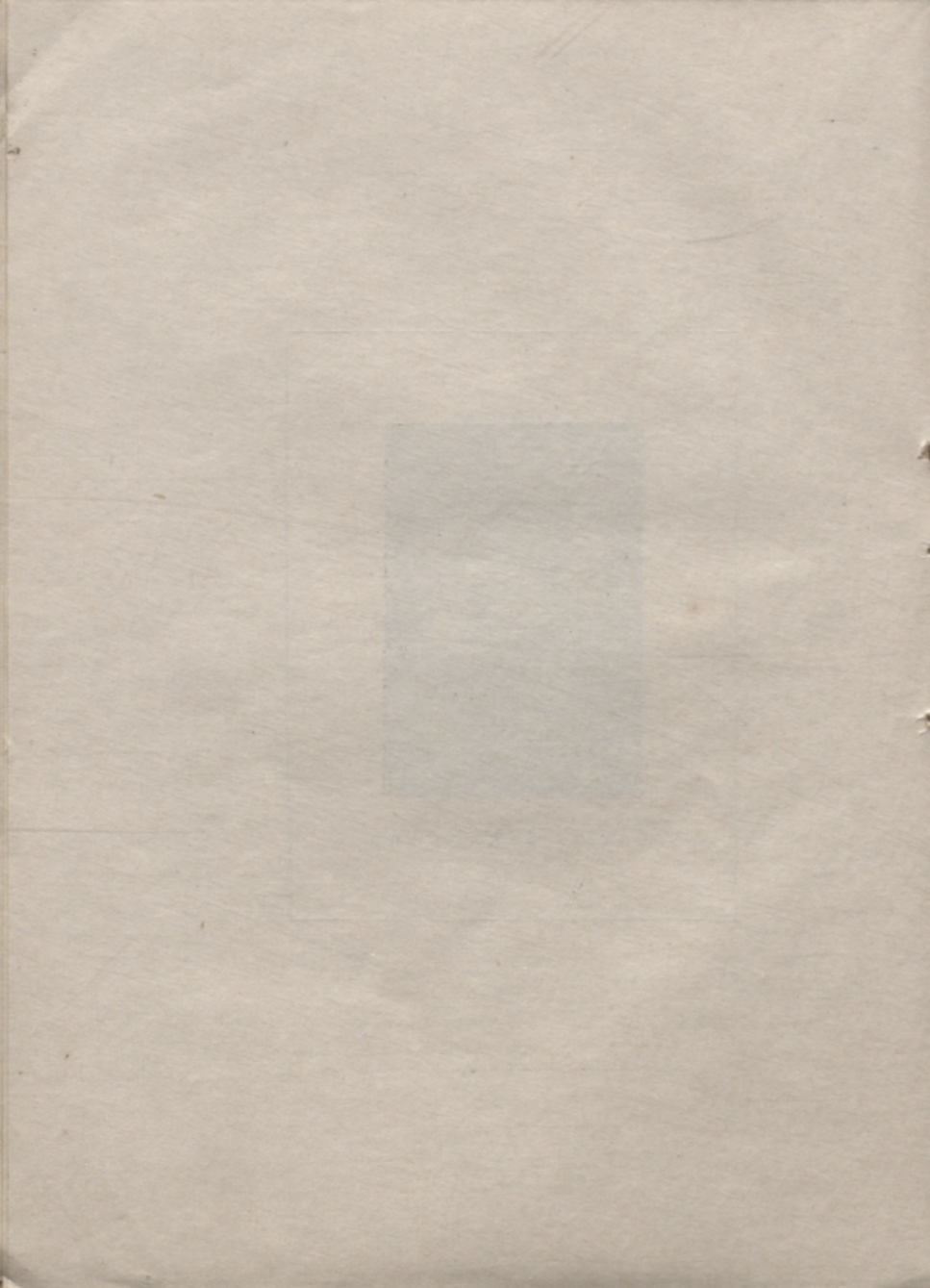
gan mazvērtīgākā no Austriņa grāmatām. Dzejoļi: plašākā un labākā Austriņa dzejoļgrāmata „Klusuma gaviļes“ (1921. g., „Vaiņags“) un „Saulē grieži“ (1923. g., J. Roze). Bez tam daži sīkaki dzejoļi un stāstiņi sakopoti grāmatā „Sakasnis“ (1923. g. Ed. Alainis).

Pirmais Austriņa literāriskās darbības sākums laikam būs meklejams „Dienas Lapas“ 1901. g. „sīkajā feļetonā“ ievietotā stāstiņā „Daudz galvu — daudz prātu“. No vēlākiem Austriņa stāstiem dažs labs vēl līdzšinejās viņa grāmatās neuzņemts, piem. interesantais autobiogrāfiska stāsta fragments „Krēpains“ (P. Liepas Valmieras kalendarā 1910. g.). Bez minētā pseidonīma „Herolds“ Austriņš parakstījies šād tad vēl ar pseidonīmiem: „Fra“, „Fr. Airtajs“, „Kr. Beiziters“, „Martīņš Prindulis“. Sava vieta Austriņam arī mūsu tulkojumu literatūrā. Jau jaunībā viņš, kopā ar semināra biedri Edv. Jansonu, pārtulkoja Tolstoja „Augšamcelšanos“ un Hamsuna „Badu“. No pārejiem Austriņa tulkojumiem minami: Turgeņeva „Rudins“ un „Muižnieku pereklis“, Merežkovska „Julians Atkritejs“ un „Peters un Aleksejs“, kā arī Brjusova noveles un „Staros“ 1908. g. iesāktais, bet nepabeigtais „Ugunīgais eņģelis“. Par Austriņu rakstījuši: K. Kārklīņš („Rituma“ 1922. g.) un Ed. Virza („Brīvā Zeme“ 1922. g.).

Karlis Jekabsons

KARLIS JEKABSONS

I

Daba, mila, dzimtene un mūžība, tie ir četri, mūžam neizsīkstošie Karļa Jekabsona dzejas avoti. No bērnības dienam, no Ogres krastiem visur dzejniekam iet līdz vasaras sidrabiņa nakts mirdzums, sidrabiņa naksniņas elpa. Un šai sidrabiņa naksniņā Mūžība atver acis. Un pašas šīs Karļa Jekabsona dziesmas ir kā vieglas, zili-siltas, liegas, mēnesstaros trīcošas vasaras naktis.

Pirmais Jekabsona dzejoļu krājums saucas „Uz mūsu zemes“ (1904). Te jau Jekabsona visi dzejas elementi: brīnišķas milas dziesmas („Romeo“, „Dziesma par Romeo un Juliju“, liegi, gavīlejoša „Nāc man līdz“, sirsnīgā, mazliet heiniskā „Klusi man caur sirdi iet“, svētlaimīgā „Skan caur tumsu mednieka klaiga“ u. c.), kuņas pariet klusi-svinīgā dzimtenes apbrīnojumā-slavinājumā („Dzimtenē“, „Dzimtenei“, jaukā „Kristalnamā“). Visu to apstaro mūžība, reliģioza apskaidriba dveš no šīm dziesmam („Viss sap-

ņo“). Un vasaras nakts, mēnesnica, birstala, ataudziņa, Ogres mala vijas iekšā šais mīlas gavilēs, šais mūžības izjūtas. Liels vairums Jekabsona dzejoļu runa par vasaras nakti; ta zināmā mērā simbolizē viņa dzeju. „Uz mūsu zemes“ ir arī skumju, pat sāpju dziesmas. Bet Jekabsona sāpes tik cieši vienotas ar viņa gavilem un svētlaimi, ka reizem nav iespējams noteikt, kur prieks beidzas, kur skumjas sākas. Dzejnieks skumst savādās ilgās pie bērības biedrenes kapa („Par piemiņu“):

„Tur krastā bērības biedrene dus,
Vēl dvēslē mirdz kādreizes smaidi —
Vējš sijā pret saulīti ziedīņus;
Un nošalc kā pastari vaidi...“

Un kā izmisuma kļiedziens, kā ilgi aizturets vaids izlaužas dziesma:

„Mans dvēseles sapnis ir izsapņots,
Mans ziedoņa svētrīts tumsībai dots.
Kapa viesuļi svilpo, kapa viesuļi dzied.
Mans dvēseles sapnis ir izsapņots.

Un pret mūžības vārtiem viens ārprātīgs iet.“

„Uz mūsu zemes“ ir varbūt pats intīmakais, sirsnīgākais, „mīļākais“ Jekabsona dzejoļkopojums. Nekur dzejnieka jūsmība un sirsnība nepāriet sentimentalitātē, kas liecina par lielām un istām lirika spējam (tas pats redzams arī pie Poruka, Skalbes un Fallija). Te jaatzīmē arī Jekabsona dzejas lielais muzikalisms un melodisms, kas viņu liek bagatīgi izlietot mūsu dziesmu komponistiem. — „Uz mūsu zemes“ vienmēr atradīsies Jekabsona daļāko grāmatu skaitā. Pārs ta laika garā radītu „dekadentisku“ dzejolišu („Fata morgana“, „Hadesa miegā“) nespēj traucēt vispārejo noskaņojumu.

Pēc gara grāmatai „Uz mūsu zemes“ tuvu stāv nelielā dzejoļgrāmata „Uz aizlausta zāra“ (1906). Ari te mila, daba, mūžība. Tomēr te dominē ne gaviles, bet dziļas skumjas un rezignācija. Vairāk te arī jau dekadentiska impresionisma. Skaistas te ir dziesmas par Ogres kapu (dzejnieks vēlas, lai viņu apglabā Ogres lejā) un izjustā „Sedz ošu ēna miežu zārdus“ par kāda mīļa cilvēka nāvi:

„Tu Teva mājās aizgājusi, —

Guļ ošu ēnā miežu zārdi;

Vējš aizšaujas uz rīta pusi —

Vaj ošos skan vēl tavi vārdi?“

Nakošais krājums „Pie meža ezera“ (1907) gan nes Esenbergā vārdus „Un meža ezers stāv“ kā motto, bet mežezera klusās skaidribas šai grāmatai gan nav. Te, kā nevienā citā no savām lirikas grāmatām, dzejnieks atrodas toreizejā modes dekadentisma varā. Labākie te ir graciozie dzejoļi tautas dziesmu ritmā („Aiz kalniņa pārkonītis“, „No lūciņa es izpinu“), kā arī melodiski-spēcīga „Laimdota“ (Mirdzi, kā zvaigzne tu naksniņā), kas atgādina „Nāc man līdz“ no „Uz mūsu zemes“. Vienkārša rezignācija, vienkāršas skumjas šalc izjustajā dziesmiņā „Sapņa vēstījens“, kuŗas refrenu (Bet — es sežu pie sava galda viens — Un viss tas tik sapņa vēstījens) Akuraters licis kā motto „Kalpa zēna vasarai“. — Tomēr pārsvarā te „dekadentiskie“ lepnas pašatziņas dzejoļi. „Pie meža ezera“ — viena no chaotiskākām Jekabsona grāmatām.

Te jamin arī divi no Jekabsona prozas darbiem, vienkārši, silti-liriski gabaliņi, varbūt Jekabsona prozas labākais sniegums. Tie ir dzejnieka bērnības tēlojumi ar zināmu autobiografisku raksturu. Pirmais no viņiem „Nāve“ („Majas Viesa Mēnešraksts“ 1905. g.,

772—778 l. p.) attēlo dzejnieka ganu gaitas, pirmos skolas iespaidus, pirmo mīlestību uz kaimiņu ganu meiteni Elinu, māmulīņas slimību un nāvi. Tā ir kā burvīga pasaka, pussapnis, pusnomods, lai gan dzejnieks stāsta par vienkāršākām lietām. Viņa liela vasaras nakts izpratne izpaužas suminājumā: „Vaj pazīsti brīnišķīgo vasaras nakti? Vaj esi jutis to mīksto, saldo, dievišķo dvašu, kas tad plūst pār atveldzētiem laukiem, kas spirdzina un dzirdina nogurušas puķītes, mežu un pļavu ziedīņus? Tie ir savadi sapņi, tie aiznes tavu dvēseli citā valstībā, kad tu klusajā vasaras naktī saņemsti zaļajā samta spilvenā pie birzes vaj pie druvas Ogrmalā. Daba ir mēma un tomēr sačukstas tūkstoš maigas, caurspīdīgas, neredzamas būtes. Debess mirdz dzidri, kā eņģeļu lidošana redzama un dzirdama tāji zilo zvaigžņu aplokā, etera vijņos... Un Ogre visa tik rāma un savus sapņus, savas domas tu redzi lidināties pār kluso līmeni! Tu mūžam jaunā, tu mūžam šķīstā, dailes atjaunotajā — vasaras nakts!“ Tas pieder pie labajiem vasaras nakts tēlojumiem latvju rakstniecībā un no cittautiešiem atgādina pat Turgeņeva skaistakas lappuses.

Otrā tēlojumā „No mežu pļavam nākot“ (1919, pārdrūkats grāmatā „Vizijas“ 1923) aprakstīta kāda mistiska vakara krēsla siena laika un halucinācija-vizija, ko šai krēslā redz viens atstāts puisens-stāstītājs. Drīz pēc tam nomirst kaimiņu meitene, kuŗu mazais garureģis, kā viņam šķiet, mīlējis. Ta varbūt ta bērniņas biedrene, kuŗas nāvi dzejnieks piemin „Uz mūsu zemes“. Stāstiņā labi attēlotas vientuļā zēna baiļu izjūtas; grāmatā „Vizijas“ tas ir labākais darbs.

II

Latvijas mīlestība ieņem ļoti redzamu vietu Jekabsona dzejā. No šaurākās dzimtenes — klusās Ogres malas — dzejnieka mīlestība pariet uz visu Latviju.

1905. gadā dzejnieku aizķēra arī vispārējais laikmeta viņņojums. Dzejā tad prasīja zinamas, diezgan primitīvas, sociālas tendences. Tādas atspoguļojas arī Jekabsona pēc skaita otrajā dzejoļkrājumā „Gaitniecības ceļš“ (1905). Protams, tīri sociālo stīgu jau Jekabsonam nav; tadēļ „Gaitniecības ceļš“ pa lielai daļai pastāv no tulkojumiem, kuŗu vidū sastopam Gorkija „Cietumnieka dziesmu“, Nekrasova „Nazovi mņe takuju obitjeļ“ u. c. tāī laikā populāras dziesmas. Bet ir arī grāmatas noskaņā gluži neiederīgi dzejoļi, kā Mōrikes „Rīta dziesmiņa“, Baļmonta „Murgu nakts“ u. c. Paša Jekabsona nedaudzajos oriģinālos saskatami sveši iespaidi, piem.:

„Strādā ar prātu —
Ar rokām arvien —
Bez apstājas strādā,
Kaut slogus tev slien.“

Vaj:

„Mostaties, pulki,
Līgsmojat līdz — —
Mēs lauzisim varu,
Naks mūsu rīts.“

Tie neveikli Raiņa pārvārstījumi. Vispār „Gaitniecības ceļš“ gan būs vājākā Jekabsona dzejoļgrāmata. — No Jekabsona revolucionārās lirikas vēl mināms viņa vadītais nelielais dzejas almanachs „Vētras dziesmas“ (1905), kur ievietota viņa tulkojumā arī pa-

zīstamā revolucionāru sēru dziesma „Par upuriem krietāt jūs cīnidamies“.

Reakcijas šausmas atbalsojas poēmā „Stāsts par kalpa sievu Ilzi“ (1907). Šī poēma ir viens no Jekabsona vislabākajiem darbiem un pilnīgi neizprotami, kā jaunais, apdāvinātais kritiķis E. Sūna, rakstīdams par Jekabsonu viņa jubilejas gadījumā, vārejis nosaukt „Kalpa sievu Ilzi“ par „niecīgu, kā satūra, tā formas ziņā“. Tas ir brīnišķī vienkāršs un skaidrs dzejējums no dzimtenes birzem un laukiem:

„Raugos mēneša nakti
Burvīgā zilumā, —
Aizslīd domas un jūtas
Dzimtenes birstalā.“

Tur agri un vēlu nes gaitnieki savu dzīves nastu, tur norīt čaklās Ilzes bērība, viņas mīlas laime ar Mārtiņu Salni, viņu sūra darba, cīņu un trūkuma pilnais mūžs. Beidzot — „nāca sarkanas dienas, Raudāja kalns un mežs“. Ari Mārtiņš Salnis piedalas lielajā cīņā, bet soda ekspedīcijai par upuri krīt viņš un ta vecākais dēls. Viņus aprok pie priedes mežmalā. — Šis dzejējums viscaur ļoti izjūsts, smeldzošu sāpju un dziļas mīlestības caurstarots. Viņš tuvins rads Akurātera vēlāk klāja nākušiem „Lāča bērniem“.

Grāmatā „Poēmas“ (1909) ir vairāki dzejējumi, kuriem dzejnieks vielu smēlis no tautas pasakam un teikam („Trīs melderā meitas un velns“, „Kēniņa znots“, „Laumite“). Pats te veikls, tikai pašā stāstījumā ir neskaidrība un visādi traucēji. Šo īsti episko vielu Jekabsons kā dzimis liriķis nav ļāga vārejis veikt. Visvairāk dzejiskās vērtības „Laumitei“. „Ingā Klusiņa“ un pa daļai „Kriša“ redzamas autora tieksmes uz baigo, uz mistiku; šie dzejējumi ir kā ieskaņa vē-

lakam „Vizijām“. Tomēr „Stastu par kalpa sievu Ilzi“ tuvu neaizsniedz neviena no šīm poemām. Viņas, kopā ar agrākām Jekabsona impresionistiskām poemām-pasakām „Sniegbaltīte“ (1906), „Ērkšrozīte“, „Staburags“ („Dzelme“ 1906 un 1907), „Lieta-vas sargi“ (1908) un vēlākām „Velna meita“ („Dzimtenes Vēstnesis“ 1908) un „Mārgers“ („Majas Viesi“ 1910), pieder pie dzejnieka pārejas laikmeta no „dekadences“ uz apskaidroti-daiļo dzeju („Dziļš miers“, „Šūpoles“). Vispār grāmatā „Poemas“ uzņemtiem darbiem dažāda vērtība. Spēcīgs savā sabiedriskā simbolismā ir dzejojums „Dzelzu puika“, kur no dzelzs izkaltais kalejdēls ar saviem no dzelzs un vara izkaltiem kaleju pulkiem - Joda apkaņotajiem simbolizē zemās tautas vienmēr pieaugušo brīvības cīņas spēju. Dziedājumi „Gūsteknis“ un reti spēcīgais Akurateram veltītais „Kad akmeņi raud“ rada cietumnieku dvēseles mokas: pirmais par priekšrevolūcija ieslodzīto cīnītāju, kurš vēl spēj sapņot par jauno, lielo dienu, otrs par sešiem reakcijas laikā cietumā smokošiem un uz nāvi notiesātiem ar dažādu nāves gaidu psiholoģiju.

Dramā „Burtnieks“ (1911) zvejnieka meitiņa Tija simbolizē latviešu tautu, viņas mīļākais — burtnieks Dailons — latvju dzeju un bruņinieks Rodriģis — tumši-varmācīgos vācu ienācejus. Neskatoties uz dažām liriski izjustām vietām, „Burtnieks“ kā drama neapmierina-nepārlicina. Dziļi intuitīvais liriskais dramā ar šo darbu panākumus negūst. Vietām jūtami (varbūt neapzinīgi) „Uguns un Nakts“ un (vecā ubaga tēls) „Zelta zirga“ iespaidi.

Un sava jaunākā lielā, sintētiskā dzejoļkrājuma „Šūpoles“ (1923) pirmo nodaļu („Dziesmas jau-

nibai“) dzejnieks veltī atbrīvotai Latvijai un viņas brīvajai jaunatnei. Jekabsona dzimtenes dziesmās mēs nedzirdam viņas pārlaisto sāpju, moku un asiņaino šausmu; tikai par Latvijas atmodu līgsmo un gavilē dzejnieks un sveic pamodušos Dzimteni-Saulrietiti. Un, „Dievs, svētī Latviju“ meldijā dziedamajā „Tautas lūgšanā“, dzejnieks uzsauc-novel:

„Darbs mūsu dzīvība,
Drosme un brīvība,
Būsat jūs Latvijai
Pamats un spēks.
Jūra kur viņus veļ,
Ozoli galvas ceļ. —
Mūžam lai aug un zeļ
Latvijas valsts!“

III

Nokļuvis pie jaunas skaidribas, Jekabsons sniedza mūsu lirikai divas vērtīgas balvas — divas daiļas dzejoļgrāmatas.

Pirmā „Dziļš miers“ (1913, otrs izd. 1922) vistuvāk stāv grāmatai „Uz mūsu zemes“. Tās pašas šķīstās, zeltskaidrās svētlaimības nojautas. Tikai „Dziļajā mierā“ vairak rāma svinīguma, vairak nāves un mūžības šalku, tā ka pār visu grāmatu, liekas, li-dotu tas putns, par kuŗu dzejnieks teic („Dziļš miers“ 83. l. p.):

„Melnš putniņš ap mani griežas
Ar kapsētas skaistumu.“

Grāmatas pirmā nodaļā aijajas viegli-šķīsta svētlai-me un te ir dzidrumā nepārspejami dzejoļi („Tā

ietu līdz pasaules galam“, „Runā mežs“ etc.). Bet cauri šai svētlaimei spīd mēnešainas ilgas pēc citas dzīves, pēc debesu mājām, pēc vislielākās skaidribas:

„Tavu roku liec man uz kvēlošas sirds,

Mūsu dvēšles lai aizlidinājas,

Kur mūžīgas tālēs tām laimība mirdz,

Kur citas daudz labakas mājas.“

Nekur Jekabsons nekļūst tik tuvs vislielakam skaidribas ilgotajam Jānim Porukam, kā „Dziļajā mierā“.

Nodaļā „Dzimtenes teli“ atrodami tādi lirikas šedevri, kā „Bīrzem rotats Gaisiņš latvju milzis“, „Birstaliņa“ un sevišķi skaistā „Sidrabiņa naksniņa“ ar Jekabsonam raksturisko beigu izskaņu:

„Atver acīs Mužība

Sidrabiņa naksniņa.“

Šas dziesmas notric kā paipalas svilpiens pār mūsu druvām vasaras nakti.

Trešā nodaļa „Pelekas stundas“ aptver dzejnieka skumju un nāves sajūtu dzejoļus, bet izmisuma te nav, jo cauri mirdz jauna rīta, citas, jaukakas dzīves cerība. Par nāvi dzejnieks domā ar sēru prātnieka mieru, ar dziļu visizlīdzinošu sajūtu. Tas nu ir tas dziļais miers kā laimība, tā sāpēs, ta nu ir dzejnieka jaunā, apskaidrotā seja. Dzejniekam jaunībā atņemtais dārgais tēls izsaucis dažu rezignēti-mirdzošu piemiņas dzejoli. Ari beidzamajā „Dziļā mierā“ nodaļā „Piemīņu lapas“ šis smagais pārdzīvojums izpaužas dziesmā „Aizgājušai“. Dzejnieks nobeidz grāmatu:

„Ai, tu mužu māte, kapsēta,

Nav neviens tik varens vēl, kā tu:

Kas pie taviem vārtiem nonācis,

Pirmreiz saprot dzīves gājumu.“

„Dziļš miers“ tomēr gan būs labākā Jekabsona dzejoļgrāmata. Tikai retā, retā vietā te dzeju trauce nedzeja.

Ilgaku laiku Jekabsonam neiznāca neviena dzejoļgrāmata. Tikai 1923 .g., dzejnieka jubilejas gadījumā, beidzot parādījās lielais kopojums „Šūpoles“, kur sintetiski apvienotas visas Jekabsona dzejas labās un sliktās īpašības. Tik lielā grāmata (375 l. p.), protams, nevar būt labi dzejoļi vien. Te ir arī diezagnūmši, smagi panti, pat veselas nodaļas („Fragmenti“, „Jūra“, pa daļai arī „Sfinksā“). Tādēļ „Šūpoles“ augstāk par „Dziļo mieru“ visā visumā nepaceļas. Turpretim nodaļas, kur Jekabsona īstais spēks un jūsmība („Dziesmas dzimtenei“, „Dziesmas dabai“, „Saules ēka“, „Mīla“, „Vietas“, „Veltes; piemiņu lapas un noskaņas“) varam apbrīnot dzejnieka arvien vairāk izsmalcināto, graciozi-daiļo formu, viņa brīnišķo trauslumu un dzidrumu. Tuvāk pie šām nodaļām un pie visas grāmatas kavejoties, būtu jāatkārto viss jau agrāk sacītais. Sevišķi jaunu vilcienu Jekabsons neparāda; te viņš sintezē visu, ko sniedzis un ko var sniegt. Vienīgi nodaļa „Mīla“ dzejnieks vietām grācijā un sirsnībā pārspējis pats sevi. Te ir liktenīgā mīlas meklētāja dziesma „Un kad jau topot mīlas vārā slims“, apskaidribā baltvizoša „Tu mīlais, baltais saules bērns“, laimības pilnās „Ak saulīt, pašmaidi, paskaties“, „Teic, vaj dzirdi“, „Pa smalcem un gāršu es klejoju“, graciozā, vieglā „Es esmu koks“ u. c.

Zīmīgs pašapliecinājums ir dziesma „Ši zeme bij mana“. Dzejnieks bijis īsts dabas dēls:

„Kad galva pie koka man duseja,
Es jutu, kā sveķi svīda,

Kā putnu pulciņi kluseja, —
Čūskas pa čūkslajiem lida.“

Tagad tas viss ir tikai atmiņu tēls un dzejnieks ir viens „svešajā pilsētā, tomēr dziesmu gars ir stipraks un viņš daba atkal atdzims.

Dzejnieks sevi salīdzina ar koku, savu dzeju ar strautu šim kokam blakus un savu milu ar gleznu liliju sai strautā („Šūpoles“ 205. l. p.). Un beigās viņš apliecina savu dziļo reliģiozitāti, savu jauno atziņu, kas palīdz pārspēt visu grūtumu:

„Kalab tev ņemt uz pleciem raizes un mokas,
Kalab pie paša sirds tev ūbagot būs?
Smaguma nastas liec jel ta Kunga rokas,
Redzēsi, grūtums par vieglumu kļūs.“

Sakarā ar to jamin arī Jekabsona „Šūpoles“ neuzņemtie reliģiskie dzejotāji, kuŗos dzejnieka dziļdrā, bet stiprā pašāvība Dieva rokai atgādina Davida psalmus un pirmatneji-skaidrā reliģiozitāte — Fūrekera un citu dziesmu grāmatas radītajū meldijas:

„Kungs, Tava laipnība un lēnprātība
Kā puķu smarža manā sirdī kūst,
Ap mani Tavas saules spožums plūst,
Un spēks top katrā mana nevarība.“

IV

Jekabsons vistāks lirikā; tur viņam dārgakmeņi, kas mirdz visspodrakā dzejas gaismā. Prieks par mīletās tuvumu saaužas ar prieku par sidrabiņa vasaras nakti Ogres malā un, izaugdams, aptver mūžību un pārvēršas dziļi-klusā dievības nojausmā. Un arī klusitraslas, viegli-rezignetas, bet dziļas skumjas nav šim

priekam tālas. Svētlaime un skumjas — un pāri viņam zila, zvaigžņaina vasaras nakts ar Dieva elpu. Tas ir Karļa Jekabsona dzejas īstais un skaidrais vaigs. Jekabsonam ir stipra, dziļa intuícija, vieglums, dzidrums, melodisms, trauslums — visas istam, lielam lirīķim nepieciešamas īpašības. Bet tad arī viņam ir tikai šās īpašības un, kas pāri lirikai, tas no ļauna. Ari poemā („Stāsts par kalpa sievu Ilzi“) un stāstīņos („Nāve“) Jekabsons tik tur ir labs, kur viņš liriski, dzidr, vienkārši-intims.

Bet par pārejiem Jekabsona prozas darbiem pie labakas gribas daudz laba sacīt nevar. Skaistākās novelītes („Nāve“, „No mežu pļavam nākot“) jau mineju. Viņam vēl varetu pievienot „Alvina“ („Dzimt. Vēstn.“ 1915) un „Atgāznītis“ (turpat 1917). Pirmajā stāstīņā Akuratera „Kalpa zēna vasarai“ radniecīgs motīvs; otrs ir kalpu dzīves notēlojums, mazliet Saulieša garā. — Ari par stāstiem „Vizijas“ (1923) nav iespējams sajūsmināties, „No mežu pļavam nākot“ pa daļai izņemot. „Viziju“ mistika nepārliecinoša un primitīva, ar varu izspiesta. — Lirikā Jekabsona dzidrā naivitāte ir patīkama un nepieciešama. Bet romāns nu nekādā ziņā nevar būt naivs. Un tāda nevelama naivitāte bieži vien mātina abos Jekabsona romānos „Muižnieka meita“ (1921) un „Sievietes grēks“ (1923). Turklāt Jekabsona stils ļoti smags un neveikls; kas pēc dzejnieka brīnumvieglajiem, niansetajiem dzejoļiem lasa viņa prozu, tam grūti domāt, ka tā no tā paša autora.

Ši naivitāte neļauj nākt Jekabsonam arī drama pie lielākiem panākumiem. Sevišķi vājas ir lugas „Vieglprātības augļi“ (1911) un „Pilsēt-

nieks" (1914). Augstak jau stāv „Nemnaudu mantinieki" (1914) un „Sirdsapziņa" (1923). Bet arī šās lugas pietiek tikai salīdzināt ar mūsu labako dramatiķu (Blaumaņa, Annas Brigader, Akuratera, Vulfa) lugām, lai tūlīt kristu acīs Jekabsona-dramatiķa lielās nepilnības.

Un beidzot kritikā, kur Jekabsons īpaši ap 1920. gadu daudz strādājis, mūsu lielajam lirīķim arī nav bijušas sevišķas sekmes. Dažās recenzijās un apceļumos gan parādījās nenoliedzama asprātība un apskatāmā darba izpratne, tomēr arī te, blakus labām rindām, gadijās visadas neskaidrības un dīvainības.

Bet kā lirīķis Jekabsons pieder un piederēs pie mūsu lielākajiem un labākajiem.

* * *

Karlis Jekabsons dzimis 1879. g. Vidzemē, Ogres pagasta Skuķu mājās. Pabeidzis vietejo pagastskolu, Jekabsons 1896. g. iestājās Cēsu Millera realskolā un 1897. g. pārgāja uz Mironova komercskolu Rīgā, kur beidza 1902. g. Līdz 1906. g. Jekabsons dzīvoja Rīgā kā rakstnieks un 1906. g. septembrī, par piederību pie socialrevolucionāru partijas, viņu apcietināja. Cietumā dzejnieks sabija apmēram 3 mēnešus. 1910. g. viņš iestājās Rīgas politehnikas komercnodalā, kurā studēja līdz kara sākumam. 1917. g. Pleskavā Jekabsons vadīja „Dzimt. Vēstn." aržemju nodaļu (kā redaktors viņš jau 1907. g. otrā pusē vadīja un pats arī izdeva „Dzelmi"). Tagad dzejnieks dzīvo Rīgā un nodevies tikai rakstniecībai.

Jekabsona literāriskā darbība sākās 1898. g. „Dienas Lapā", kur Rud. Blaumanis nodrukāja viņa dze-

politiski. Pirmā Jekabsona grāmata būtu 1904. g. sākumā no J. Veismaņa vadīto „Latviešu Avižu“ lit. pielikuma novilktais krievu-japāņu kara apdziedājums „Priekšvakarā“, gan ne grāmata, bet lapa, kur dažas dzejiski vērtīgas rindas. Pārejās Jekabsona grāmatas esmu jau minējis. Daudz viņš rakstījis zem pseidonīma Roberts Skarga. Daudz Jekabsons arī tulkojis, sevišķi dramā: Tolstoja „Tumsības varu“ (1908.), Ibsena „Tautas naidnieku“ (1910.), „Džonu Gabrieli Borkmani“ (1910.), „Jūras sievieti“ (1911.), Moljēra „Tartifu“ (1907.) un „Skapena nedarbus“ (1922.). Šie tulkojumi drukāti, bet nedrukāti līdz šim palikuši Rostana „Ērglens“ un Bomaršē „Figaro kāzas“. No dzeju tulkojumiem minami: Hoda „Šuvejas dziesma“ (Dzīves izdevums 1906.), Vitmena „Zaļu stiebrī“ (1908.), Materlinka „Piecpadsmit dziesmas“ (1906.), pārs Krilova pasaku sējumiņi (1911. un 12.). Atskaitot pa daļai „Zaļu stiebrus“, Jekabsona dzejnieciskie tulkojumi gan nav visai izdevušies.

Dzejnieks bij ļoti populārs, bet tikai viņa 25. g. jubilejas gadījumā (1923.) parādījās pirmie plašākie raksti par viņu. No tiem ievērojamākos snieguši: V. Damberts („Ritumā“ — ļoti rūpīgs un nopietns darbs), Ed. Virza („Brīvā Zemē“), K. Krūza („Latv. Vestn.“), E. Sūna („Latvju Grāmatā“) un Ed. Meklers („Latv. Kareivī“).

Karlis Krūza

KARLIS KRŪZA

I

Karlis Krūza ir atmiņu un pārdomu dzejnieks. Tāpat kā Austriņš, viņš nonācis pie mierīgi rāmas dzīves un pasaules uztveres. Bet Austriņš pie savām kļūsumu gavilem atdzīva tik tad, kad visadas pekles viņā jau bij izkveļojušas un izgruzdušas, Krūza savu rudens saules gaišumu ieguva skumji-melancholiskiem pesimisma mākoņiem noskaidrojoties. Šī rudens saule jau dzejniekā bija, tikai viņu vajadzēja atrast. Karlis Krūza viņu atrada vientulībā; šī vientulības sajūta no iesākuma bij romantiski-jauneklīga, ne visai dziļa. Vēlāk viņa kļuva īsta, dziļa, vietam traģiska. Bet vientulībā Krūza atrada savu rāmo, skaisto smaidu, rudens saules mierīgi glastošo spulgojumu. Uz visu noskatīties saprotoši, lēni, ar dziļu mieru; par visu var pasmaidīt, no visa atteikties, ieiet sevī. Nāk prātā Ģetes vārdi „Laimīgs, kas bez naida spēj atstāt pasauli.“

Un ne tikai „atstāt pasauli“ un bēgt no viņas, bet to atzīt, pieņemt un priecāties. Ari viss bijušais tad top skaists, pat svēts, ik atmiņa dārga un salda. Un Krūzas dzejā ir tik liela atmiņu dievinašana, tāds

bijuša fetišisms, kā gan ne pie viena cita latviešu dzejnieka.

Viegla, naivi-nadsoniska jaunības romantika apņēma Krūzas pirmo dzejoļgrāmatu „Ceļmalas ziedi“ (1904.), ko dzejnieks laida klajā, pieņēmis mazliet jocīgo, bet diezgan raksturisko pseidonimu Vēsmiņu Karlis. Te ir vieglas skumjas, vieglas ilgas, viegls cīņas spars un žēlas par „mazakiem brājiem“. Sevišķa īpatnība vēl nav izmanāma. Bālums. Jakobsona ta laika dzejoļi („Uz mūsu zemes“) nesalīdzināmi vērtīgāki. Arī formā Krūza vēl nepatstāvīgs, jūtami Treumaņa, Niedras, Raiņa, Skalbes u. c. iespaidi; no sveštautiešiem Nadsons atradis Krūzā (tāpat kā Juliā Dievkociņā) dzīvu atbalsi. Cik mīļš jaunajam dzejniekam Nadsons, par to viņš runā stāstā „Miers“: „Un Nadsons bija tagad viņa vientulības draugs. Tā viņš (stāsta varonis) pamazām sakusa un dzīvoja ar šo dzeju, kas prasīja visas cilveces laimi“. Krūzas romantika, mazās dziesmiņas, svešie iespaidi atgādina vienu no mūsu jaunajiem dzejniekiem: I. Ziemeļnieku. Tikai Ziemeļnieks vairs neatrodas Nadsona varā, bet viņa pielūgtā ir Aleksandra Bloka muza. Un arī formā Ziemeļnieks krietni gatavāks nekā toreizejais Vēsmiņu Karlis.—Tā tad „Ceļmalas ziedi“ visumā vēl par labu un paliekamu dzeju nav saucami. Tikai vienā dzejoļī („Es viens“) ietrīcas spēcīgākas, dziļākas stīgas; jau kaut kas tiešām no īstas vientulības:

„Pār zemi vakars nolaižas
Un spoži zvaigznes iemirdzas
Pie debessvelves klusas;
Es viens pa tumšo ieleju
Tik miera vietas nerodu
Un svētvakara dusas“.

Krūzas revolucionarajā lirikā („Cīņas dziesmas“ u. c.) daudz vairak skarbuma un patosa, bet tie ir neīsti. Tādus pantus primitīvi-revolucionārā garā toreiz (un Laicēns un Paegle vēl tagad!) dzejnieki mēdza rakstīt. Tomēr šur tur paveģas arī lielaks dziļums un patiesa izjūta; tā dekabristu piemiņai veltītā dziesmā „Pirmā liesma“ („Kāvu“ 1. burtnīcā, 1906.). Tikai primitīvi-skaļās beigu rindas traucē labo iespaidu.

Krūzas tā laika stāstos šalc dzejoja „Es viens“ izjūta. Tomēr te tā neparliecinoša un vāja. Gaņakā stāstā „Miers“ („Dienas Lapā“ 1905., Nr. 195.—212.) varonis Valdis Vitols ilgojas pēc labakas dzīves un labakiem cilvēkiem, aiziet no tēva mājas, nokļūst plašākā sabiedrībā, vēlāk Rīgā, iepazīstas ar jaunām sievietēm u. t. t., bet neko nepanāk un nekur galu galā netiek. Beidzot viņš atrod, ka īstais gala mērķis ir — mūžīgs miers. Viss tas ļoti nenoteikti, bāli un galvenām kārtām, nespēcīgi. Makslas ziņā pa gaņak izstieptais stāsts arī neapmierina.

Valdis savu miera ideālu atrod lielajā vientulībā. Ar to viņu iepazīstina viņa draugs Jekabs, kas šo vientulību jau aizsniedzis (stāsta „Miers“ noslēgumā „Viens“, „Jaunās Ražas“ VIII. sējuma 1906.). Arī šī lielā vientulībā te vēl tumša un nenoteikta. Vientulība tiešam var būt liela un atpestoša, bet no šiem stāstīņiem mēs to izjust gan nevaram.

Interesantakas un oriģineli-simbolistiskas dzejnieka nespēka ilgas ir tēlojumā „Slimība“ („Kāvi“ 1906.), kur viņas nosauktas par slimību. No šās slimības dzejnieks izārstētos vienīgi „dienvidos“ (t. i., plašākā un lielākā dzīvē), kamēr „šai purvā“ viņa slimība arvien pieņemas. „Slimība“ ar savu tēlošanas veidu un stāstījumu pirmajā personā, nāk prātā vēlākos

Krūzas stāstus lasot. — Ģimnaziste Ilga novelītē „Ilgas dziesma“ („Pret Sauli“ 1906.) tomēr atrod sevī diezgan drosmes, lai no nespēka un dzīves apnikuma glābtos nāvē. — Ari Edvards (stāstiņā „Pārbraucot“ 1906.) atbrauc tēva mājās slims un vārgs.

Interesants uztverē un darbības ievērpumā ir padomatais gaņakais stāsts „Dzelme“ („Dzelme“ 1906.), kas diemžēl palika nenobeigts. Reliģisko grāmatu iznēsataja Dzelves tēls te atgādina Poruka „Viesi“.

Vispār par Krūzas pirmā laikmeta dzejoļiem un stāstiem jāsaka, ka tie rāda gan nenoliedzamas spējas, bet viņu bālums un negatavība vēl neļauj par tiem runāt kā par mākslas darbiem.

II

1905. gads izveda dzejnieku plašākā pasaule. 1906. g. viņš laiciņu uzturējās Peterpilī. Tad nāca smagās cietumniecības dienas par piedalīšanos revolūcijā. Pēc izciestā gūsta, 1908. g., Krūza sāk intensīvāk darboties dzejā un pārsteidz ar gatavo formu un daudz dziļākām jūtām. Viņa jaunais mākslinieka vaigs vispirms parādās dzejoļgrāmatā „Zelta laipa“ (1904.—1909.).

Ari „Zelta laipa“ galvenais motīvs ir nespēka apziņa, gurdas nāves ilgas un skumjas. Bet te tās ietvertas mākslinieciski tiešam vērtīgā dzejā, apdvestas ar tādu klusi-daiļu pazemības filosofiju; vietām jūtama savada, smalka pašironija.

Dzejnieka ilgas pēc smilšu miera, pēc nāves salduma vislabāk izteikušās dzejoļī „Smilšu kalnā“:

„Tad likšu smiltis kajas,
Tad bēršu uz krūtim tās, —
Šīs mīļās smiltis, kas mani
Uz visiem laikiem klās.

Es viņas dedzis un salis,
Nu būs reiz miers man kluss:
Es gulešu dziļu zem smiltim,
Kā zvaigzne aiz mākoņiem dus...“

Šis dzejols sauc atmiņā Poruka „Es nīkstu“. Bet kur pavisam citāda doma ir Porukam:

„Kad būšu es miris, tad kapā
Gan mani, lai trūdu, liks;
Bet kapā es nepalikšu,
Gars atkal man augšā tiks.“

Jo dzejnieks caur smiltim pievilks rožu saknes un, viņam bālot, rozes sārti uzziedēs „līdz pastara baznes skan.“ Viņš atdzims rozēs, t. i. daile.

Krūzas pašapliecība spilgti izpaužas dzejoli „Nabadzība“ (1909.). Dzejniekam salda viņa vientulība, īpaši vientulības skaistie mirkļi:

„Es milu vientulības mirkli,
Kad debesis un zeme dus, —
Un sapņos tik ar zelta irkli
Pēc baltās puķes sniedzos kluss...“

Mirkļu poeziju Krūza vienmēr pratis uztvert. Te jau citāds skaistums, nekā „Ceļmalas ziedos“, vaj fantāzijā „Viens“. Ši „sniegšanās pēc baltās puķes“ tas skaistākais „Zelta laipas“ lappusēs. No atsevišķiem dzejoliem vēl pieminami: tautas dziesmu ritmā darinātie „Ļauna vēsts“ un „Miglainā vakarā“, raksturiskā „Kada vēlēšanās“ (dzejnieks nevēl draugam ne slavu, ne varu, ne naidu, ne briesmas, bet darba laimi, Dieva mieru, mīlestību uz „vēso jūtu dzelmi“ un,

beidzot: „Baltā smilts lai tevi segtu Un pār kapu puķes dīgtu“...), „Saules skūpstu skūpstītie“ (rakstīts 2. decembrī 1906., tāī dienā, kad mira Zemgaliēšu Biruta), baladiski ieskaņotā „Skaistā dzirnavniece“ un viens no Krūzas vislabākjiem dzejoļiem „Leijerkaste“ (1907.). Tur ta smalkā pašironija, par ko mineju. Dzejnieks sevi salīdzina ar leijerkastnieku, kas, pret logiem nostājies, dzied savu dziesmu. Ari visskaistākā nāk viņu klausīties, ta, kas nezina, ka laime lāsts, ka laimes stāsts mūžam skumji beidzas. Viņš tai dziedatu savu mīļako dziesmu. Ļoti labi Krūza pratis dzejoli nobeigt:

„Pār strautu dzintartīru
Mirdz mēness sudrabā,
Pie ta ar zelta līru
Sēd mana jaunība...
Bet leijerkaste kauc un vaid:
Bez graša projam neatlaid
Šo vientuligo vīru
Šai vēlā vakarā...“

„Zelta laipas“ turpinājums ir „Sāltā namā“ (1913.). Lai grāmatas noskaņu raksturotu, dzejnieks kā pirmo ievietojis dzejoli „Ēs viens“ no „Ceļmalas ziediem“. Tomēr rāmas saules šai grāmatā diezgan daudz un te ir nākošās „Rudens saules“ pirmie stari. Dzejoli „Nāvei“ (1909.) dzejnieks saka:

„Senak, tumšā, tvīku es pēc tevis, —
Tagad, kad jau dzirdu tavu elpu,
Gribu cieti, cieti noslēgt telpu,
Gribu brīdi dzīvs vēl būt pie sevis.“

Viņš grib „vaigu vērst pret savu laimi“ un „laimes tēlam klusi klātu gļauties“. Grib vēl „just, ko vēsta par mīlu asinis, kas slimā sirdī spiestas.“ Jauki noslēdzas dzejols „Klusumā“:

„Un puteklus no mīlām sejam
Man tik tik reti noslaucīt...
Mēs mūžam mīlet nevarējam, —
Nu varam — mūžam nemocīt...“

Ari vientulības saltuma rezignācijas dzejoļi ir kluslēnīgi bez rūgtuma. Dzejnieka rožu krūmā ziedēs mīlestība kā sārts ziediņš, uzticība kā — zils un beidzot izplauks aizmirstības baltais zieds („Rožu krūms“). — Formas ziņā dzejnieks „Saltā namā“ ievērojami progresejis. Te ir daudzi nelieli, brīnumdaiļi noskaņoti dzejoļi, piem. „Pirmais sniegs“:

„Es eju laukā. Pirmais sniegs ir biris...
Zem klusām skumjam sāpēm aizmigt ļāvis,
Es soļoju pa balto sniega lauku;
No sejas mierīgs saltās pārslas slauku
Un neredzu, kur plāva, druva, grāvis...
Es skumjās redzu tavu bālo vaigu
Tik mierīgu, tik mīļu, maigu —
Un zinu: viss ir miris.“

„Zelta laipa“ un „Saltā namā“ pauž dzejnieka vientulību, viņa rudenīgo skumju izjūtu, viņa sāpju kļusumu. Bet izlaužas jau pa skaidrojošam saules staram.

„Saltā namā“ diezgan ievērojamu vietu ieņem tulkojumi. Te jamin un mazliet jaapskata Krūzas tulkojumi - atdzejojumi. Krūza varbūt būs (daļu Adamoviča tulkojumu atskaitot) labākais mūsu krievu lirikas atdzejotajs. Īpaši Puškinu atdzejojot viņam vietam lieliski veicas. Krūza atdzejojis gandrīz jau visu Puškinu; no pārejiem lirīkiem viņš sistematiski atdzejo Fetu, Tjutčevu, Sologubu, Baļmontu, Brjusovu, Buņinu, Baltrušaiti un Bloku. Šie tulkojumi izkaisīti periodikā; grāmatās no tiem tikai tik, cik uzņemts „Saltā namā“.

Te nevar pāiet garām vienai raksturiskai Krūzas dzejnieka un cilvēka īpašībai: sistēmas mīlestībai, kuŗa reizēm iesniedzas pedantismā. Ta parādas arī atdzejojumos: no visiem minētiem dzejniekiem Krūza līdz šim pa lielākai daļai tulkojis tikai viņu jaunības un pirmā perioda izlasītus dzejoļus, jo Krūza atdzejo chronoloģiski un nepieķāpīgi, pēc zināmas sistēmas.

Arī Ģētes dzejoļus Krūza sistematiski sācis atdzejot („Latv. Vēstnesis“). Krūza pieder pie Ģētes saprātejiem, cienītājiem un pētitājiem. Vairākus gadus (1918.—1921.) viņš cita nav lasījis, kā vienīgi lielā ģērmaņa darbus un biografiskus pētījumus par viņu. Pēc Poruka nāves Krūza ir mūsu ievērojamākais ģētianietis. Arī pie dzejnieka rāmās rudens saules filozofijas būs Ģētem savs nopelns.

III

Atsevišķi jāparrunā Krūzas kritiskie raksti un apcērejumi. Krūzas kritiķa darbība sākās 1903. g., kad I. Rozeņa „Apskata“ parādījās viņa recenzijas par Teodora „Pumpuriem“ un Birznieku Sofijas dzejam. Tad P. Piliņa „Latvijas Zemgaliešu Kalendārā“ (1905., 6. un 7. g.) parādījās Krūzas literatūras apskati un, kā pirmais plašākais raksts, „Kāvos“ (1906.) iesāktais, „Dzelmē“ (1907.) turpinātais, bet nepabeigtais interesantais apcērojums „Individualisms jaunākajā latviešu dzejā“. Te aprādīta individualisma pieaugšana arī pie sabiedriskajiem dzejniekiem (Aspazijas, Treumaņa, toreizejā Skalbes); te daži patiešām dziļi dzejnieku (piem. K. Jekabsona) uztvērumi.

Vēlāk, „Latvijas“ redakcijā strādādam, Krūza te

sistemātiski sniedza dzejoļgrāmatu recenzijas, pie tam dažas diezgan plašas. Krūzas stils te vienmēr ļoti mierīgs, rāmi-vienkāršs. Krūza dažiem dzejniekiem (Akurateram, Aspazijai) piegājis ļoti tuvu un dziļi tos izpratis. Atzīmejama arī viņa lielā, plašā un sīkā latvju rakstniecības pazišana, kuŗa Krūzām piemīt, kā ne visai daudziem mūsu kritiķiem. — „Latvija“ šai laikmetā nodrukats arī ievērojams Krūzas apcerejums „Zvārguļu Edvarda stāvoklis mūsu dzejā“ (1912.).

Pēc kuŗa Krūza savus interesantos dzejoļgrāmatu apskatus nav turpinājis. Arī te parādas viņi pedantisms: sākt savus apskatus nō vidus viņš nevar; tad viņam iepriekš jāraksta par visām tām grāmatām, kuŗas palikušas nepārrunatas. Tikai dažu rakstnieku jubilejas gadījumos viņš sniedzis rakstus par tiem. Tā viņš apcerejis Skalbi (interesantā, pie mums neparastā vēstuļu formā), Jaunsudrabiņu, Annu Brigader, Jakobsonu. Bet visrūpigākais, interesantākais un vērtīgākais Krūzas kritiskais darbs gan būs „Latv. Vēstn.“ 1923. g. lit. pielikumos ievietotais pētījums „Kaudzītes Matīsa jūtu dzeja“.

IV

Kas Karli Krūzu pazīst, tam neaizmirstami atmiņā paliek viņa klusi-vārā, neizsakami smalkjūtīgā, dzidri-kautrā un tomēr, saulaini-priecīgā personība. Un šai vāri-smalkjūtīgai dveselei tik daudz bijis jacieš dzīves rupjībās, laikmeta neželīgajā brāzmā. Bet tagadne dzejniekam apstārojās Bijušā saulainā spožumā. Un arī tagadējās dienas reiz kļūs bijušās un nav neka drūma un drausma, jo atmiņā apskaidrojās viss.

Trioletas trausli-intimā formā vislabāk var ielieties Krūzas sēri-saulainas atmiņu izjūtas. Tadēļ dzejnieks tā iemīlejis šo formu, ka viņa klajā laisto trioletu skaits jau pārsniedz pustūkstoti. Labākās no tām kopotas grāmatiņā „Trauslā traukā“ (radusies 1917.—18., izdota 1922.). Te ir gan gaišas, tīras jaunības zvanu gaviles, laimīgu pavasara atziņu rotatas (meistartrioletas: „Ina“, „Dzintars“, „Gaišos ceļos“), gan sajūtas dzimtenē ciemojoties, kad dzejnieks apstaigā senos takus ar sēri-klusu prieku par Bijušo (šās trioletas liekas kā viņjētes stāstam „Baltais avots“), gan sāpju trioletas par mīļu, likteņa nežēlības laustu, cilvēku, par viņa ciešanām un nāvi („Kapos“, „Parādība“ u. t. t. Te vislielāko sāpju smagumu apstāro lēna pacietība), gan pašapcere, kuŗa (sevišķi trioletā „Invalids“) novesta līdz izmisuma pilnai paštiesai, gan gaišas vēltījumu trioletas ar savadi-smalku smīnu, jeb, labāk sakot, kaut ko videju starp smaidu un smīnu.

Grāmatiņas atziņa: viss pārvēršas brīnumā un teikā, atmiņu-pārdomu caurstarots, jo:

„Ak, arī tagadējās dienas
Tāpat par bijušām reiz klūs,
Kā tās, pie kuŗām sapņi sienas.
Ak, arī tagadējās dienas,
Kā stikla kalna karalienas,
Reiz teikā pārvērtušās būs“.

Tikai acumirkļis ir skaists un saista sirdi, bet mūžībā, kā balta bēgļu barakā, neka nav skaista („Mūžība“). Skaisti ir vērt atmiņās senos mirkļus un redzēt vietas, kur kādreiz Ina kroņus pina, to gaišo pļavu, kur pirmās skumjas šūpotas, to muižu ezermalā, kur reiz laimē mita mīleta meitene (nāk prātā Ineses Farnkraut tēls no „Baltā avota“). Tadēļ lai slava jaunībai un viņas

daiļumam, jo tikai reiz gadā ievai raisas ziedi, un tikai reiz pirms mūžu tumsas sirds silst aiz gaišas laimes („Reiz' gada“).

Formā Krūza te aizsniedzis ievērojamu pilnību, jo visas šīs trioletas ir viegli-dzidrās, muzikālas, daiļtrauslas. Kā jaukākas un melodiskākās jamin: „Ina“, „Dzintars“, „Lakstīgala“ (mainošās I un i skaņas labi izteic lakstīgalas dziedāšanu), brīnišķā „Mēnesnica“ (te m skaņā mirdz mēnesnīcas maigums), labā, dzirdīgā krēslas trioleta „Krēslas skaņas“, sirsnīgā „Zvaigžņu gaisma“ un jaunības gavilēs ligojošais „Rožu rīts“.

Pārejas triole tās dzejnieks novērsis no trioletas istā satura, kas var būt tikai trausli-intims. Tadēļ nenozīmīgas man šķiet Krūzas trioletas ar vēsturisku, mitoloģisku un īpaši ar etnografisku vielu, kādu dzejniekam ļoti daudz. „Trauslā traukā“ turpretim nav nevienas sliktas trioletas.

Vēl gaišāks un smaidoši-pārdomīgāks dzejnieks varbūt ir dzejoļos „Rudens saulē“, kuŗi kopojumā līdz šim vēl nav izdoti. Te ir brīnišķas bērības idiles („Beju būda“), kur dzimta būda un viņas apkārtne pārvēršas savadi-skaistā pasaku malā:

„Es apmaldos un dziļi mežā zūdu...

Un liekas man, ka visas malas zied...

Un augstumā pār veco Beju būdu

Tik skaisti, skaisti savads putnis dzied...“

Te ir atmiņas par pirmo naivo, bet jauko mīlestību skolas laikā, humora cauraustas („Savā solā“, „Salmu vezums“), te ir atmiņas par kādu ganu zēna rudeni („Rudens“), kad viņš paliek viens laukos, bet viņa izredzētā „sien grāmatas un sapņus kopā“ un dodas uz Rīgu. Tad citā dziesmā jaatceras tas laiks, kad dzejnieks gājis talus ceļus kā kolportiers. Un tad jau

nak latvju bohēmas agrā un skaistā ziedoņa atmiņas („Agrais ziedons“), kad vakaros pie Juliņa Dievkočiņa dziedāja Baltpurviņš un Akuraters, bet Jānis Zālītis spēlēja:

„Ikviens grib rādīt savas spējas —
Tam kritika, tam dzeja, stāsts...
Un pat bez konjaka un tējas
Mūs lampas gaismā glauž kā glāsts.“

Un tas viss ir kā pasaka, kā brīnums, kā skaists un savads sapnis. Un pār visu mirdz rudens saules rāmais zeltojums.

„Rudens saulei“ pievienojas kāds, gan tur neietilpstošs, dzejotums „Agrais rīts“ („Latv. Vēstn.“ lit. piel. Nr. 4., 1923.). Te dzejnieks vēlreiz apdzied savas ganu dienas, brīnišķīgi attēlo jauku vasaras svētdienas rītu un savu skaidro mīlestību uz kaimiņu ganu meitu. Šī bērības mīlestība kā savads talismans pavada dzejnieku visā mūžā:

„Es biju aizmirsis, ka dzīves vaiņaga
No baltās bērības tu paliec vienīgā,
Ko vairs ne laika lāsts, ne laime neaizēnos,
Līdz kamēr aizbraukšu es Letas vijņos lēnos...“

Ša gana sapņi ir tas mūžīgais mīlas un dailes slāpju mantojums, kas arī Akuratera „Deģošās salas“ Smailim dots uz mūžiem... Varbūt tikai Poruks vēl tā slavinājis savus zēna gadus, tā brīnumā zemojies savas agrās jaunības priekšā, kā to „Agrajā rītā“ un citur darijis Karlis Krūza:

„Kam gaišs ganu laiks gan bērība reiz bijis...
Kas vairak vaiņagu ir saviem sapņiem vijis,
Tiem sapņiem pirmajiem, kas sirdī sametās,
Kad ziedu bij tik daudz vēl visās atmatās?“

Dzejoli „Viegla sirds“ Krūza ielicis savu tagadejo dzejnieka dvēseli un šis dzejols papildina „Zelta laipā“ ievietoto „Nabadzibu“. No dievu veltem vertīgākā ir „Viegla sirds“. Ja nāk negaiss, var cerēt, ka tas jau pēc stundas būs stājies. Katrs darbs var lieti derēt, ja tas attur no niekiem; un arī nieks, ja tas spējis dzīt no prāta jaunas dziņas, ir noderejis. Par nepelnītu pašajumu var tikai pasmieties.

„Kas zākajams, tas citus zākā,
Kaut visiem viena saule mirdz...
No dievu veltem vertīgākā
Ir visās vētrās viegla sirds.“

V

Pēc ilgakas klusešanas 1918. gadā Karlis Krūza sāka nākt klajā (A. Benjamiņa „Latv. Almanachā“ 1919. gadam) ar prozas darbiem. Te viņš jau parāda daudz lielaku prozaīķa vingribu un cietību, tāpat arī vēlākajos stāstos. Tomēr tādu formas gludumu, dzidrumu un skaidrību, kāda viņam ir dzejā, Krūza prozā neaizsniedz.

Arī stāsti grozas ap bērniņu un atmiņām. Vispirms jau tieši vesels nodomats tēlojumu cikls nes virsrakstu „Ainas un atmiņas“. Te atkal sastopamies ar dzejnieka zināmo pedantismu, jo visi klajā laistie „Ainu un atmiņu“ tēlojumi sākas ar Ab, gluži kā kādā konversācijas vārdnicā (Abava. Abonents. Abordaža. Abrams.). Kā redzams, arī virsraksti tādi vārdniciski. Visdzīvāk un sirsnīgāk uzrakstīta atmiņa „Abonents“, par to, kā dzejnieks jaunībā kļuvis karsti karotā „Mājas Viesa Mēnešraksta“ abonents.

Šis cikls aprāvās. Nākošais romānu cikls Krūzām

radās ap 1920. gada ziemsvētkiem. Tie ir visi ziemas stāsti, jeb, drīzāk, ziemas pasaciņas, jo te atmiņas, burvīga pagātne, jautas tagadnes reālajā dzīvē un rada divaini-fantastiskus izjūtumus un piedzīvojumus. Tādas reālas pasakas, kur tagadne apvīta ar pāgātnes vizuļiem, mūsu rakstniecībā radījis vienīgi Karlis Krūza. — 1920. gada decembrī dzejnieks nopietni slimoja ar krūtim, nevarēja atstāt gultu un guleja, gandrīz viens un atstāts, maza, drēgnā ceturta stāva istabiņā. Un šai mocošā laikā, kad tas nu maz vien bij iespējams, viņš ķērās pie spalvas, lai uzrakstītu savado ziemsvētku noveli-pasaku „Baltais brīnumš“ („L. Vestn.“ 1920., Nr. 136.). Te dzejnieks tēlo, kā viņu no slimības gultas, kažokos satītu, jauna, daiļa meitene aizved pie sevis, uz lauku mājām. Tur šī meitene, viņas māte un jaunākās māsiņas dzejnieku kopj ar lielako rūpību un gādību un apber viņu ar visādām laipnībām un uzmanībām. Mostas daudz jauku, aizmirsušos atmiņu un, kā izrādās, tad laikam arī jaunās meičas māte dzejnieku jaunībā mīlējusi. Dzejnieks te saka: „Cik skaisti ticēt brīnumam, cik jauki domāt, ka sapnis ir patiesība“. Ari senatnē, barbaru laikos fantāzija šķīstījusi rupjo patiesību. „Ari toreiz augstu starp debesīm un zemi pacēlas gaišie laimes dārzi, kuŗi atvērās tikai tiem, kas daudz meklejuši un cietuši un sasnieguši beidzot lielo skaidrību...“ Dažs te teiks: ta ir naivitate. Var jau būt. Bet spodra tomēr ir dzejnieka sirds, kas var atmiņu sapņos bez pūgtuma un naida pārrādīt drūmo tagadni. Sevišķi, kad dzejnieks raksta: „Tādu rūpību tikai reti kāds pieredzejis... Varbūt tikai Ģete vecuma dienās“ — un, kad zinām, cik bezgala tāli, to rakstot, bij Karļa Krūzas apstākļi no Ģetes komforta.

No pārejām Krūzas novelem šai garā minamas „Brauciens putenī“ („Latv. Vēstn.“ 1921.), kas šur tur liek atcereties agrako „Slimību“ un „Bada ēna“ („Latv. Kareivja“ pielikumos 1921.), kur labi attēlota revolucionārās bohēmas pasaule isi pirms 1905. g. brīvības dienam.

Visaugstako sasniegumu šai atmiņu fantastikā Krūza ieguvis pēc apmēra lielākajā savā darbā, stāstā „Baltais avots“ („Brīvā Zeme“ 1922). Šim stāstam ir jau romāna apmērs: 15—16 loksnes. Viņa konstruktīvā uzbūve ir ļoti interesanta un tas aptver notikumus dzejnieka dzīvē apm. no 1909.—1915. gadam, kad vācu lielgabali jau dun aiz Daugavas. Tomēr pa vidu, dzejniekam dzimtenē ciemojoties, nāk arī talakās pagātnes atmiņas. Dzejnieks reiz dzird, ka viņu telefonā uzrunā kāda noslēpumaina balss „no tāliem, tāliem laikiem“. Tad nu viņš dodas meklēt noslēpumaino runataju, nevar to atrast, bet galu galā viņam šķiet, ka ta — viņa jaunība, viņa jaunības mīlestība. Un šo agrā jaunībā iemīlēto meiteni Maiju Norlauk viņš atrod Rīgā, kā sievu pie nemīlama vīra sāniem. Ši Maija, šī jaunības mīlestība nu ir dzejnieka mūžam nemirstošais tēls, kas iet līdz visai viņa dzejai. Ta ir Araju Milda jaunības stāstā „Miers“, ta ir daudzu dzejoļu varone, ta ir „Agrā rīta“ ganu meita, ta ir kāda meitenīte, kuŗa pazib „Baltā brīnuma“ pirmajos atmiņu atspīdējumos.

Interesantākais „Baltajā avotā“ tomēr bohēmas dzīves attēlojumi un pazīstamu dzejnieku raksturojumi. Ta slimais, lielais vientulis-dzejnieks Pakurs (domats Poruks) parādas tikai reiz, bet attēlots tik asiem un zīmīgiem vilcieniem, ka no atmiņas izzust nevar. Arī pārejos cilvēkos viegli saskatāmas raksturiskas un pa-

zīstamas sejas: Arturs Bērziņš, Akuraters, Vulfs ar kundzi, Jekabsons, Emils Dārziņš, Atis Ķeniņš, Virza etc. — „Baltais avots“ tomēr būs Krūzas ievērojamākais darbs prozā.

VI

Krūzas dzeja kļuvusi gluda, smalki noskaņota, it kā vēsa, reizem pat salta. Bet cauri šim kristalīnajam formas ledum redzami dziļi, kaut mierīgi un klusi, ūdeņi. Spīd rudens saule. Bet no skaidrī-vēsajiem ūdeņiem vēl šur tur izšalc un izlaužas sāpju straumes. — Tomēr tās atkal aptur savu drūmo šalkšanu. Filofofiskajā dzejolī „Visām sāpēm vajag izsāpet“ dzejnieks nāk pie atziņas:

„Visām sāpēm vajag izsāpet...
Agrak, draugs, tu mieru neiegūsi,
Kamēr kluss kā kapa miegā kļūsi...
Visām sāpēm vajag izsāpet...“

Visām rozēm vajag noziedēt, lai „bālākā rītā“ nekas vairs nesaista skatu, visām stīgam vajag izskanēt, visām krāsām nobālet.

„Visām sāpēm vajag izsāpet,
Lai pie vientulības vēlas ostas
Nemiērs vēl un ilgas nepamostas,
Kad tu, tumsa, tumšos spārnus plēt...“

Ta ir Blaumaņa dzejolī „Japārcieš“ izteiktai atziņai radniecīga. — Citos Krūzas pēdējā laika dzejoļos redzama liela gatavība. Skaista, rāmi-vientulīga vakara glezna notēlojas dzejolī „V a k a r s“ („L. Vēstn.“ 1923, Nr. 47):

„Vakars iet gar rudu rudzu lauku,
Nezdams rokā pilnu rasas trauku,

Ko tas, klausīdamies viļņu čalā,
Piesmēlis ir skaidra strauta malā.“

Plastisks un muzikāls ir otrais pants:

„Lauks jau mana vēso viļņu veldzi,
Nesajūt vairs svelmes slāpju smeldzi,
Migla sāk no melnām dzelmēm celties,
Sāk pār pļavam viļņodama velties.“

Tādi pat daļi arī pārejējie panti. — Bez trioletas Krūza iemīļējis arī citas klasiskas formas. Tā tercīnā dzejnieks dažreiz („Vakars pie jūras“, „Ritums“ 1921) iegūst ievērojamus panākumus. Minētajās tercīnās skaists gurdā jūrmalas vakara tēlojums saskan sakūst ar dzejnieka sirds klusi-dzejoša nemiera izjūtām. — Arvien vairāk Krūza pēdējā laikā sāk dzejot sonetas formā, kur viņš sasniedzis lielu tehnisku izveicību un daļumu. Šais sonetas viz un staro tas pats pazīstamais rudens saules miers, bet vēl it kā svētaks un apskaidrotaks. Tā sonetu „Saule rietā“ dzejnieks nobeidz:

„Tev visa zūdišanās liekas lieka:
Un sveicienu tu skaidrām zvaigznēm sūti
No dzīves apskaidrotā ceļnieka.“

Garīgi apskaidrotu mīlestību izjūtām sonetu „Maigā miera“ lasot. Te dzejnieks dziļi mīļetai sievietei beigās pasaka to, kas viņam liekas mīļākais un jaukākais apzīmejums: viņam šķiet, ka tā būtu viņa pirmā līgava...

Sonetā „Jaunas sejas“ dzejnieks ar domātāja apskaidrību raugas nāvei sēja:

„Es gaišs un mierīgs aiziešu uz mājām,
Kad baltie ceļi būs reiz izstaigāti,
Ar bālu miglu skaidrie kalni klāti
Un klusēs lapas dzeltenās zem kajām...“

Viņš un viņa pasaule iznīks, bet par to nav ko
bēdat: jauni ļaudis nāks vietā un dzīvība paliek ne-
beidzama:

„Vēl saulē mirdz tās pašas gaišās ejas,
Bet jauni putni klusos krastos klaiga
Un dzelmē spoguļojas jaunas sejas.“

* * *

Karlis Krūza dzimis 1884. g. Kurzemē, Jaun-Zvārdes pagastā. Apmeklejis Reņģu pagastskolu. Staigājis kā kolportiers un mācījies fotografiju Pļaviņās. Vēlāk pārnācis uz Rīgu un nodevies rakstniecībai. Piedalījies 1905. g. revolūcijā, apcietināts un diezgan ilgi nosēdejis cietumā. Pēc tam dabūjis vietu kā žurnāla „Zalktis“ korektors un ekspeditors. „Zalktim“ apstājoties, Krūza (1909.—1917. g.) darbojās „Latvijas“ redakcijā kā korektors un mākslas kronikas vadītājs. Kas pazīst dzejnieka pedantismu, sapratis, ka Krūza ir bijis varbūt visidealākais mūsu korektors, kas savā avīzē gandrīz nevienu kļūdu visos ilgajos darba gados nav ielaidis. No 1920. g. Krūza Rīgā darbojas arī kā latvju valodas skolotājs un ieguvis skolenu mīlestību un simpatijas.

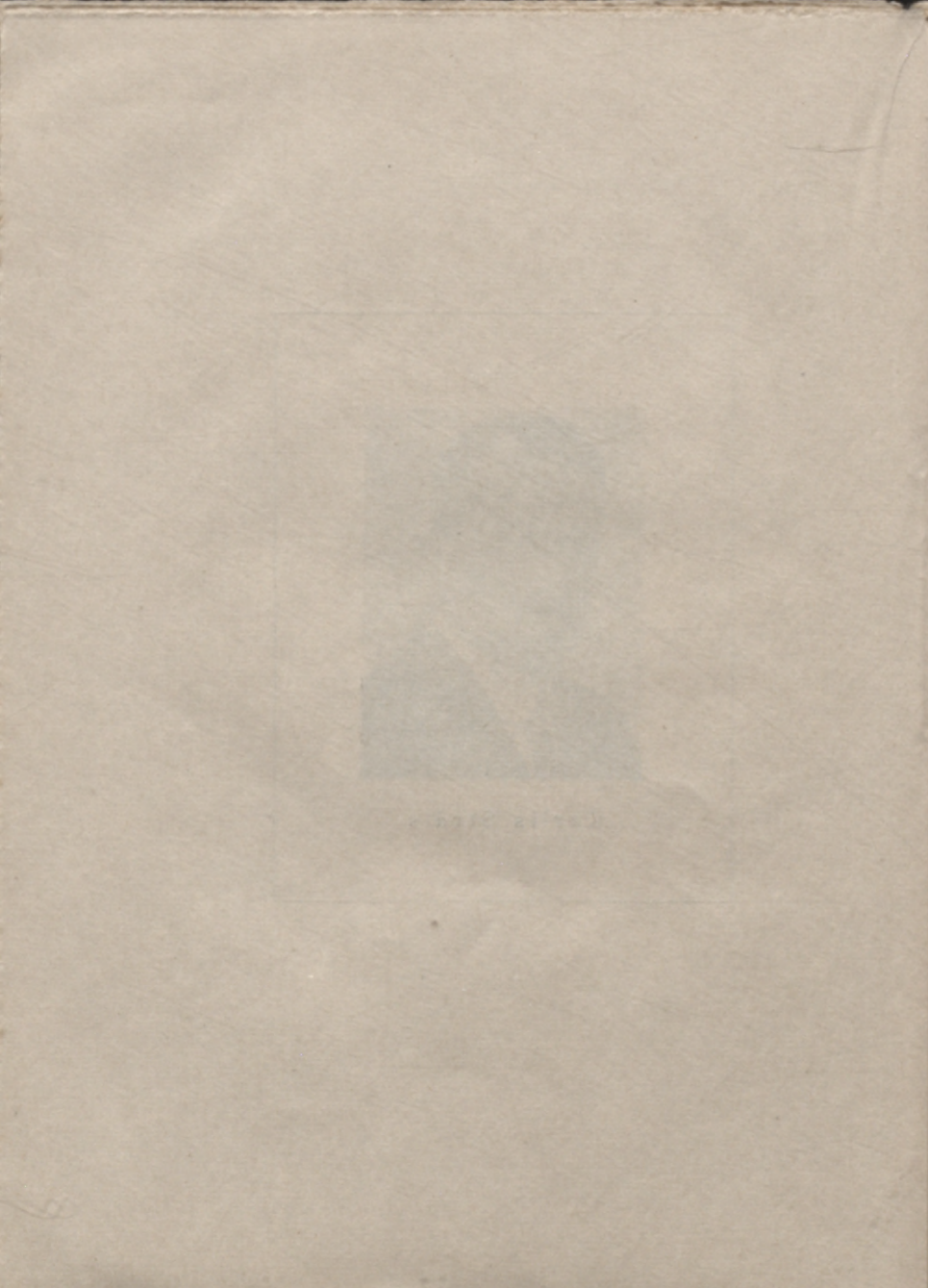
Krūzas pirmais darbs ir kāds „Vispārīgā Zobg. kalendārā“ uz 1901. g. iespiests dzejolis. Viņa vēlākā gaitā arī viņam Rudolfs Blaumanis daudz līdzejis. Krūzas jaunības dzeoļus „Ceļmalas ziedi“ izdeva Žvigurs un Eksteins 1904. g. Nākošā grāmata „Cīņas dziesmas“ 1905. g. iznāca Krūmiņu Jāņa apgādībā. Pēc tam Krūzām iznākušas vēl tikai trīs grāmatas: dzeoļkopojumi „Zelta laipa“ un „Saldā

namā“ („Strelnieka“ izd. 1909. un 1913. g.) un trioletas „Trauslā traukā“ („Vaiņaga“ izdev. 1922. g.). Šais trijās grāmatās nav ievietota ne sestā daļa no Krūzas dzejoļiem; tie izkaisīti periodikā. — Bez pseidonima Vēsmiņu Karlis Krūza parakstījies bieži kā Bendradarbis (sevišķi humoristiskos dzejoļos) un „Latvijas“ Skaidienā reizem arī kā Hailans. Par Krūzu plašāka apcerejuma līdz šim nav.

1875
No. 10
1875

Karlis Strāls

KARLIS STRĀLS

I

Karlis Strāls ir pasaules sāpju dzejnieks. Viņš dvēselē traģiskākais no četriem šai grāmatā apskatītiem. Austrīņš savus Necilveka murgus apskaidro klusuma gavilēs, savus nāves rēgus iznīcina rāmā epikurismā. Jakobsonam pestīšanu sniedz bērnišķi-skaidra pašāvība Dievam. Krūzas skumjas iegūst mierīgumu rudens saules mīļajā gaišumā un dzejnieks nāk pie atziņas, ka vērtīgākā velte ir visās vētrās viegla sirds. Strālu terpretim gandrīz nekad neatstāj viņa sāpju sajūta; šās sāpes viņš redz tiklab sevī, kā dabā un cilvēkos, visā pasaulē. Bet šās sāpju smeldzes dziļais pirmavots ir sievietē — nelaimīgas mīlas un gruzdošas kaisles mūžam neatrisinamais problems.

Strāla bērību izlolojusi Daugava, viņš īsts Daugavkrastu bērns. No mazām dienām dzejnieks pazīst daugavmaliešu, pārceļēju un plostnieku dzīvi, viņu īpatņejo prieku un bēdu pasauli. Viņa bērni, viņa sapņotāji-zēni visi ir daugavmalieši un visiem viņiem paša autora sejas īpatņejie vilcieni; visiem šiem bērnu stāstīņiem autobiografiska nokrāsa.

Smalki-vārais Noliņš stāstā „Teku, teku, nepanāku“ (1903) ar savām mākslinieka tieksmēm, ar ilgošanos tikt Rīgā un ša sapņā nepiepildīšanos liek sajūst pret sevi mūsu simpatijas un pieder pie mīļajiem sapņotāju-zēnu tēliem mūsu rakstniecībā, kur viņam daudz gara radnieku (Sudrabu Edžus, Poruka, Saulieša, Kleinberģa, Akuratera, Baltpurviņa zēni). Visa Daugavas atmosfera, laivinieki, naktsmājas krogā, iepazīšanās ar Dzintaru — viss tas telots tik vienkārši-patiesi, tik brīnumjauki. Bet arī sapņainais Noliņš jau jūt dedzinošas kaisles elpu, naktī ar krodzniecī vienā gultā guļot.

Otrs ļoti labs Strāla bērnu stāstiņš ir „Vajtu nāksi atpakaļ?“ Parceleja dēlens Plaudis gan ir vīrišķīgaks, skarbaks, stingraks, nekā Noliņš. Ar viņš pārdzīvo sāpīgu sapni, epizodiski satiekoties ar skaisto ķestera meiteni. Plaudis nomāc nabadzības un neveiklības kauninošā apziņa, bet viņš paliek spītīgs un lepns.

„Andiņš“ ir tas pats Noliņš, kas sapņo par augstām lietām. Un, kā Plaudis, viņš mīl sabiedriski par viņu augstāk stāvošu skuķīti-gimnazisti. Arī te nabadzības un sociālās netaisnības lāsts.

„Krēslā“ ir meistariska miniaturglezniņa, kā divi zēni sagaida mazu brālīti ierodamies.

„Mukelīti un Grietiņa“ varone ir meitenīte — aptieknieka meitiņa, kuŗa ar istu bērnu pieķeršanos mīl vecu zirgu Mukelīti. Šo Mukelīti nu grib vest uz „gliemežu dīķi“, lai viņā piesūktos dēles, kas vajadzīgas aptiekai. Grietiņa visādi mēģina Mukelīti glābt, bet kad cits nelīdz, viņa naktī iebrien dīķī, grib izvest Mukelīti, samērcejas un mirst. — Pār visu stāstiņu dveš tādas vieglas mīļīgas sāpes un autors jūt

līdz tikpat meitenītei, ka vecajam zirgam. „Mukelītis un Grietiņa“ maigākais un vieglākais no Strāla bērnu stāstiem.

Visos aplūkotos stāstīšos autora skumjas vēl vieglas, tomēr jūtamas un ipatnejas. Viņas dominē; neviens no šiem bērniem (epizodiski zīmetos „Kreslas“ zeņķus varbūt izņemot) nav veselīgs, jautrs, robusti-priecīgs, bērnišķi-olimpisks. Tie visi cietēji, ilgotāji, sapņotāji, kuņģos tomēr ieģruzdās pa tumšai kaisles un naida dzirkstelei.

Līdz lielai traģikai izaug Saulišu Petera tēls („Saulišu Peters“, grāmatā „Uguņainie krasti“). Šis sapņainais fantastiskās laimes zemes „Bdamas“ iztēlotājs ar skaidri-mirdzo dzejnieka sirdi ir vienkāršs Pļaviņu tirgotājs dēls, kas pārdod frontes karēivjiem piradziņus un 1917. g. rudens kaļa katastrofa iet bojā. Garā viņš Noliņam un Andiņam tuvākais rads. Ša puisena traģika te pieņem simbolistiski-vispasaulisku nozīmi: rupjākās cilvēku sadursmēs vienmēr tiek notraukti daiļākie, smalkākie ziedi. Nak prātā dzejnieku un dzejas liktenis vispār kaļa laikos. Pats Peters, viņa māsa Madiņa, visa kaļa ielenkto Pļaviņu apkārtnē un ļaudis tēloti ar apbrīnojamu, pat lielu mākslu.

II

Nevien bērnu sāpes, arī pieaugušo mokas tēlojiskā rādijis Karlis Strāls savos pirmajos stāstos. Te ir šausmīgi gabali no „pēlekās ikdienas“ „Tvana“ un „Palīgs palīgam“. Pirmajā stāstīņā rupjš varmācīgs vīrs gatavs slimo sievu nomocīt un bērnus noslāpet tvanā, lai tik pašam būtu omulīgi. Otrs tēlo-

jums ir pār šur tur jau apstrādāto vielu, ka bagatam piederoša suņa dzīvība ir dārgāka par nabaga vīra dela dzīvību. Abi šie stāstiņi naturalistiski smagāki, nekā stāsti no bērnu dzīves. Tomēr viņi spēcīgi uzrakstīti un stāstītāja talants viņos gaiši izmanams.

Daugaviešu dvēsele dziļi un spēcīgi izteikusies dzejolī „Plostnieki“ (dzejoļgrāmatā „Zirnekļa tīklā“), vienā no Strāla pirmā laikmeta labākajiem dzejoļiem. Skaists jau pats sākums:

„Plaši, plaši plūst Daugavas dziesma,
Mēness sudrabs pa atvāriem trīc,
Sen jau izdzīsa vakara liesma,
Radžu krasti zib balti kā krits.“

Ari plostniekam ir grūti šķirties no sievas, arī plostnieka cietajā sirdī var iezāgties žēlas. Bet —

„Klaus, ko sirmgalvs tev teic: ja ir grūti
Panest šķiršanos — kreklu nost! merc,
Sievu pieminot, ūdenī krūti:

Necieš plostnieks — nav plostnieka vērts!“

Inteliģentu ļaužu sāpes atspoguļojas vairākos stāstiņos-skicēs. „Mājās“ (1903), par mājas pārnākušo diloņslimo, nabadzīgo studentu, ir tiešam glīts un izjūsts „štimungas gabaliņš“, kā to nosaucis Blaumanis kādā vēstulē gabaliņa autoram. — „Gļēvu mā“ tēlotājs Pauls ar savu spītību rada zēnam Plaudim no „Vaj tu nāksi atpakaļ?“ Tīkai viņš vēl spītīgāks; tomēr atzīst sevi par gļēvu, tiesā sevi. Arī te nabadzības kauna lāsts. — Tas pats kauns no nabadzības un vecajiem zābakiem māksliniekam-bohemietim Palmim psiholoģiski smalkajā tēlojumā „Zābaki“ (1907).

Krievijas zaldatu dzīve notēlojas stāstos „Katriņite“ (1904) un „Viens solis saņus“. Ta ir

kareivju dzīve pirms un ap 1905. gadu. „Katrinīte“, šī diezgan interesantā poļu sādžas skuķīte, gan stāstā drusku pa mazāk nāk redzama. Un viņas pielūdzejs, intelligentais latvietis-apakšvirsnieks Antons, pret viņu izturas pārāk platoniski-kautri. Tomēr Katrinīte ir visas viņa dzīves un domu centrā. Stāstā redzami arī tie savīļņojumi, kuģi nāca pār kaļaspēku (kaut pavāji) pirmās Krievijas revolūcijas priekšvakarā. — Tuvaks kaļaspēka psiholoģijai, vecā režīma nomācošai atmosfērai ir stāsts „Viens solis sāņus“ par disciplīnas noteikumu neēdžību.

Makslinieciski vertīgākais no Strāla šās grupas stāstiem gan būs „Nakts“ (1906), ārkārtīgi dzīva aina no 1906. gada šausmu ziemas. Šķūnī, pa naktīm, slēpjas tie, kuģiem iemesls baidīties un pa dienu sarodas atkal mājās. Bet no rīta mājās ienāk zaldāti, meklē pēc ieročiem un aiziet, gan neko sevišķu nepadarijuši. Ziemas nakts un rīts, zaldātu meklejumi pēc ieročiem, sevišķi tas zaldāts, kas ēd tauku rīku un vēlāk iesit Andžam, svešo šausmu nesaskaņa ar lauku ziemas mieru, — viss tēlots tiešam apskaužami spilgti, patiesi un makslinieciski. „Nakts“ pieder pie vislabākā, ko Strāls prozā sniedzis.

III

Sievietes, mīlas un kaisles mīklu minejumiem ziedotas Strāla grūtākās, sāpīgākās, varbūt izjustākās lapuses. Strāla „sievīšķība mūžīgā“ ir tumšs spēks, nomācošs, čūskaiņi-viltīgs, raganiski-valdniecisks, vampiriski-izstūcošs. Šim tumšajam spēkam spiests padoties un kalpot stiprais vīrietis, lai gan viņš reizem

cīnas. Madonnas gaiša tēla Strāla dzejā tikpat kā nav; viņa dieve ir Venera.

Jau vienā no pirmajiem stāstiem „Čūskairada“ Strāls meistariski attēlojis kādu kaisli-vieglprātīgu „Rīgas skuķi“, kuŗa kaist vienā mūžīgā kvēlē, no kuŗas izdveš rupjš, bet stiprs zemisks skaistums.

Stāstā „Dieviņa ļaudis“ un dramatiskā skicejumā „Sāpju teika“ skan miesas un Erosa slavinājumi. Kurzemes klajuma ķieģelnīcā dzīvo „Dieviņa ļaudis“, sektanti-vīrieši, kuŗi sevi sakropļo, tā ka paliek nederīgi vīrieša dabiskajam uzdevumam. Un arī jauneklis Daunis, kas uzaug pie viņiem, pēc tam, kad jau „grēkojis“, krīt noželošanā un ļaujas sevi sakropļot. Bet viņa sieva Mirdza otrā jaunībā sāk atkal iedegties kaislē un atrod draugu vīra cepļa meistarā. Dauni nosit ar ķieģeļa gabalu viņa pašā delens Tunitis, pirmā „grēka“ auglis. Mirdza un vīrietiski-robustais, spēcīgais Darbiņš nu triumfē. — Triumfē arī otra Mirdza, „Sāpju teikas“ varone. Pār vargā vīra līķi ta sniedz roku otram, stiprajam un vīra mātes dusmu sauciens „netikle!“ izskan gaisā. Te triumfē māte, bet savā mātes apziņā nežēlīgā, dzīvnieciskā, „demoniskā“ māte. — No abiem gabaliem mākslas ziņā vērtīgākais „Dieviņa ļaudis“, garākā K. Strāla novele. Sevišķi jaunekļa-Daunā instinktu mošanās tēlota skaisti un ar lielu vienkāršību. Lieliskais Kurzemes klajuma tēlojums stāsta sākumā un beigās pārgājis jau lasamgrāmatās.

Sieviete-atrībeja radīta stāstā „A draste a“ (1906). Ziemas naktī jauna meitene nogalina kamanās braucot kaisles pārņemtos trīsdesmitsešus matrožus-eksekutorus un viņu virsnieku, kuŗš tomēr pagūst iešaut lodi meitenei krūtīs. Bet astoņi gūstekņi-revolucionāri tiek

atsvabināti. Drausmā aina, lieliski izdomatais sižets ietērpjas rāmi-koncentretā izteiksmē. Jūtama Edgara Po elpa. Sieviete-ragana un atriebeja. Ši Adrastea veic to, ko gribeja ģimnaziste Milda Skalbes stāstā „Dzīvība“.

Novēle no Kristus laikiem „A r e l e“ (1906) visspilgtak rāda Strāla sievietes uztverumu. Romietis Ģirioss dzirdejis par jūdu zemes pravieti un dodas viņu meklēt, jo viņa sirds ilgojas pēc tā. Bet jau tuvu pie Jeruzalemes viņš sastop daļu ebrejieti Areli, kuŗa viņu ievī pie sevis. Viņš aizmirstas tās skūpstos, grib izrauties, bet viņa to nelaiž. Tad gaŗam aizved viņa ilgotu pravieti uz Golgatu, bet Arele aizklāj viņa acis ar saviem matiem. Stāsts ar skaisto, labi stilizēto austrumniecisko izteiksmi atstāj mūŗam neaizmirstamu iespaidu.

Pirmajā dzejoļgrāmatā „Zirnekļa tīklā“ (1910) nodalā „Eross“ un citur ieverptas dzejnieka atziņas par sievieti un mīlu. Tur ir Dauŗa līgsmā „pavasara atmoda“:

„Nāc! Kamdeļ kailos plecus segt?
Met visu nost! Tu esi daiļa!
Tev dzirkstelītes acīs deg
Un pretim smejas saule kaila.“

Bet ietricas jau raganiskais, melni-sarkanais, dzejošais. Ugunīga sieva dabū „eŗa kaŗociņu“ un priecājas:

„Ielīdiŗu gulta,
Sasaritinaŗu,
Nemīlamam vīram
Pirkstus sabadiŗu.“

Ļaundarim, ceļmalā pie kauna staba sietam, iet gaŗam tūkstoŗi, viņu zaimo un apsmej. Sieviete-mīlēta

paiet gaļam, neteic ne vārda, bet dara vairak sāpes, kā visi tūkstoši („Laundars“, 1903). Naktī viss dus, bet grēkam nav miera. Karsts viņš glūn, sauc un māj, stiepdams karstas, kaislas delnas („Greks“). Un sonetē „Sieviete“ dzejnieks saka:

„Tu vari visu panest, visu ciest,
Tu vari neievērot zemes naida,
Bet viņas acu kveles, viņas smaida
Un viņas skūpstu tevīm nepiecieš.“

Viņa nelaimīgā mīla sagruzd „Tumsas sonetēs“.

„Krūts atvērās: Tā katrā pukstā tiecas
Pie tevis mana sirds, bet, dziļā krēslā tītam,
Man janēs gaļam ta bez laimes un bez priecas.“

Sirds dzejniekam izplēnejusi kā pelni. Viņš sievietes acu karsejošā vaļā kļuvis slims. Viņš alkst negaisa, viņš ies vēl reiz bezcerības kaļā, jo šai kaļā nāks nāve un tad rims arī sāpes.

Ši sievietes liktenība parādas arī vēl lielaku spēku Strala vēlākajā dzejā. Poemā „Kains“ (1911) Kains ir griezsirdīgs uz Ābelu. Un no šas sagruздоšas nepmierinatas mīlas kvēlmes izaug pirmā slepkavība un tai sekojošais Kaina izmisums. Ta tad greizsirdība, nelaimīgā mīla ir visu moku pirmmokas, visa pasaules posta celons. — Strala nesaudzība no svētmistiskās Kristus dzimšanas leģendas izveido epikuriska Romas patricieša un jaunas Betlemietes mīlas stāstu, kā tas redzams stilistiski ļoti gatavajā „Ziemas pasacīņā“ (1920). Te atkal triumfē māte, ne kaisli-robustā („Dieviņa ļaužu“ un „Sāpju teikas“ Mirdza), bet lēnīgā, piedodošā. Te vienīgi (gan neskaidri) pamirdz Madonnas vaigs Strala dzejā. Bet dziļak ieskatoties arī viņas seja ir Veneras vilcieni.

Milas traģisko noslēpumaino liktenību izsmej kāds
no Strāla jaunākajiem dzejoļiem „Milas noslēpums“:

„Es nezinu, kurp es eju,

Jo zinu, tās nesastapšu,

Un, ja es sastapšu viņu,

Tad uzrunat nepatapšu,

Un, ja es to uzrunāšu,

Ta novērsīsies un klusēs;

Un, ja ta atbildi dos,

Starp mums kāds noslēpums dusēs.

Un ja šis noslēpums zustu,

Ta tomēr nekļūs mana:

Un, ja ta mana kļūs,

Sirds degs no ģifts un tvana.“

Pie sievietes ejot pārņem tās pašas uztraucoši-baigās
un reizē saldi-līgsmās jūtas, kādas uznāk naves tu-
vumā uz kaujas lauka. Un poemā „Kauja pie Glemu-
Liepas“ stāstītāja apjukums pirms kaujas sauc atmiņā
citu mulsumu:

„Es atminos: vaj tā uz trepju kāpēm,

Kas ved pie viņas, nešūpojas krūts

Starp cerību un bezgalīgam sāpēm?“

Kādā vizijā šī drausmā Venus dzejniekam parādas
ari kā atpestītāja. Vakarā pēc kaujas, nabadzīgā Gali-
cijas ciemā, viens staigājot, šo Veneras parādību redz
virsnieks Augusts Steģis: „Karogi miermīligi locijas,
kāda svinība piepildīja pasauli un muzika tika ar-
vien plašāka un svinīgi cildinoša un suminoša kādu
neredzamu, visu aptveroša prieka un krašņuma iemeslu.
Un tad kaut kur it kā klusi šalca jūŗa un tuvojās
viņam arvien tuvāk, mirdzedama saules gavilēs un
saceldama kādas dziļas mīlestības priekšsajūtas; un
viņš jūt sev blakus un visapkārt vīriešus un sievietes

un neskaitamus rožainus amorus gaisā; un iz jūras uz liela gliemežvāka parādas neizsakami-daiļā Venus-Afrodite un nav iespējams aptvert, vaj viņa ātri slid pret krastu, jeb tuvojas kopā ar visu līgsmojošo jūru — bet viņa nāk, viņa nāk!...“ (romans „Kaŗš“).

Ja ūi Venera nāktu tāda, tad bēdas un sāpes pārvērstos saulainā līgsmē. Bet viņa nāk kā postītāja, kā nelaimes un traģiskas neseja. Tāda ir Karļa Strāla atziņa.

IV

Strāla dzejā daudz mistikas, daudz tumšas pašapceres. Simbolistiskajos prozas tēlojumos „Grūtuma dziesma“ (1907) un „Kalejens un princis“ (1909) dzejnieks nogrimst drūmās nojautās, pie kam simbolitiski dziļš un īpatneji uztverts otrs tēlojums par „kalejenu“, ūo robusto, nicinato, iekaŗojoūi-jauno pirmvaru, kas tiecas pēc „princeses“, t. i. dailes-sievietes, un beidzot, apreibinājis viņu ar sava spēka rupjumu, nāk pie mēŗķa. Kalejens dzejniekam vēlāk galīgi izvaidojas vispasauliski-traģiskajā Kaina tēlā.

Strāla mistikai nav Jekabsona bērniūķīgā gaiūuma, viņā vairak tumsas un grūtuma. Tomēr „Sonetu vaiņaga“ (Liec visas ceribas uz Dieva lielo prātu — 1908) izskan pilnīga paļauūšanās „lielajam valdniekam, kas valda debess pakalnos“, kas stāvēs līdz ceļos un arī neceļos. ūi reliģiski-svētlaimīgā paļāvība ta pati, kas vēlāk ūalc Jekabsona apskaidrotās mel-dijas. Liels pārdzivojums dveū no „Sonetu vaiņaga“ marmorcietajām, marmorgludajām rindām. — Āri da-ūos citos „Zirnekļa tīkla“ dzejoļos ietrīcas ūi rezig-netā apskaidriba. Saules riets modina vēleūanos: „No-

liec tu ar sāpes, Kā liek saules riets!“ („Saules riets“).
Pat mīlestības augsto dziesmu visjaukāk noslēgt ar
nāves balto mieru:

„Ai, zem baltiem palāgiem, tur nāve dus,
Ai, zem baltiem palāgiem, viss mūžam klus,
Nevīļņo pār viņiem miežu lauks, nedz dzied
Lakstīgala, nezied rozes, tikai zied
Baltas stīgodamas sēras, zied un skumst —
Vakars, dziļais vakars tumst un nesatumst...“

No vēlākajiem dzejoļiem „Vasaras nakts“ nes
sevi apmierinošu domu: pilsētā cīnas gars pret dabu,
lai to „bezjūtīgi sašķeltu, pārdotu un pirktu un pē-
dejos augstumos ar pēdejo sērgu sirgtu.“ Jo „tiltu
atpakaļ nav atšolutai domai“. Bet dabā tautas ceļu
vada kāds mūžīgs Atjaunotājs. Tur vēl var atspirt
negaisā un aukā nogurušas sirdis: „Kaut ar tu, daba,
skumjā, sērojošā gan šad tad, — tak ceribpilna“.

Citos dzejoļos turpretim drūmas, dziļi rezignetas
izjūtas. Pie spoguļa stāvot, tas dzejniekam rāda skumj-
sagraustu seju. Šaubas pārņem — šaubas un neziņa
(„Pie spoguļa“):

„Kas cilvēks ir? Kas pasaule un visums?
Lūk, ugunsgreks pie debessmalas kūp
Un drīz tam sekos tukšs un pelnains dzisums.“

Un dzejnieks salīdzina sevi ar vikingu, kas bez
kaujas, pievilts nodevis savu kaņaspēku un zaudejis
ticību uz sevi:

„Viss ir beigts. Stāv vikings kapa malā, —
Nebūs vikingam ne cīņu vairs, ne dēku,
Lēnā nāvē vikings nāvēs sevi.“ („Vikings“).

Skaista dziesma „Pakāpieni vientulībā“
(1923): Vientuļš ir koks, kas nevar tikt nekur, vien-
tuļa ir zvaigzne, kas veltās staru ilgās nekad nespēj

ar savu biedreni saiet kopā. Vientuļa ir saule, kas neatrod kāda, kas viņai līdzīgs. Bet vēl vientuļaks, par visiem visvientuļš ir mēness, šis visstumjais, vis-saltais. Jo kokam, zvaigznei un saulei vēl tomēr ir sava laime.

„Tik viens ir vēl kā mēness, kas tik maiņās mirdz:
Ta — dzejnieka dziestoša sirds.“

V

Varenais, lielais kaŗš, šis sāpju nesejs milzīgos apmēros, lika Karlim Stralam daudz domāt un izjust, jo vairāk tadēļ, ka dzejnieks pats bij spiests aktīvi piedalīties kaŗā, no pat sakuma. Kaŗa parādībam tad nu ziedota lielākā daļa no Strala pēdējā laika sacerejumiem.

Dzejoļos Strals sāp un smeldz par tēvzemes postu. No nezinamas rokas, no nezinama deveja sniegta roze slimnicā, pēc ievainojuma gulošam dzejniekam modina domas par tautu un viņas likteni:

„Ak roze tumši sarkanā! — viss acīs deg un kūp:
Kā malta divos akmeņos, mums tēvu zeme drūp!“

Poēma „Kauja pie Glemu Liepas“ (1915) ir oktāvēs rakstīta vēstule draugam (varbūt Ed. Virzam). Daiļas, skanoši-cietas rindās dzejnieks te stāsta par savu otro kauju. Nav te sevišķi spilgtas un šausmīgas ainas, tomēr kaŗa asiņaino tvanu jūtām stipri un smagi. Un dzejnieka sirdī ir riebījums pret šo kaŗa neļēdzību, līdzīgs Ļermontova riebījumam poēmā „Valerik“. Dzejnieks nav uzvarēts, kauja beigusies samēra labi, bet: „Kam kokle bij, ko zobens tam var dot? Ko kaujas kļaiņas klusā dievanamā?“ Viņa

Mūza atsedz dzejnieka sirdi un rāda tur slimu eņģeli, kam atņemts viss ta nevainīgais spožums. Tad nu atliek tikai cerība:

„Bet gribas ticēt man vēl jaunas ciltis,

Kas kaŗa drupās citai dzīvei augs

Un neļausies vairs asins naida vilties.“

Raksturiskas epizodes no kaŗa dzīves ir stāstiņi „Uguņainie krast“ (1917—1921), no kuŗiem „Saulišu Peteri“ jau apskatīju ša raksta sakumā. Šie vienkāršie, brīnišķī vienkāršie stāstījumi liecina par lielām mākslinieka spējam, tā ka viņus lasot bieži mostas zināma skaudība uz autoru un vēlešanās būt tikpat mākslinieciski istam un vienkāršam. Strāls ir dziļš sāpju redzējais un asinsizliešanas noliedzejs. Ari līdz beidzamam novārdzis, vientuļi pamests kaŗa zirgs („Četrkājainais invalids“) Strāla stāstījumā izveidojas par tiešam dzīvu un traģisku moku telu, it īpaši ar savu sāpju apātiju. Ja, šo sāpju apātiju — cik ļoti autors viņu izjūt! Strāls attēlojis (tapat kā „Kaujā pie Glemu Liepas“) ne pašus šausmīgākos kaŗa momentus, bet gandrīz visos stāstiņos — tos gurdēnākos, nejdēzīgākos, slimākos, apnīcīgākos, drausmīgus ignā sāpju mēmumā. Visbiežāk te tēlota atkāpšanās, nekur uzbrukums un uzvara un, ja ari stāstījums norisinās ieņemtās vietās un pilsētās („Bžežani“ un „Turka“), tad ignā piekusuma sajūta tomēr paliek ta pati. — No atsevišķiem „Uguņaino krastu“ gabaliem, bez jau minētiem „Saulišu Peters“ un „Četrkājainais invalids“, atzīmējami: „Gūstekņa stāsts“, gūstekņa ikdienas dzīves moku ellišķības vienkāršs un patiess tēlojums. Ari te aizķerta sievietes dvēseles mikla: austriete iemīlas vārgā, panīkušā krievu gūstekni un viņš, par to stāstot, filosofiski piebilst:

„Kas nu no manis toreiz bija? Kamā te bija iemīlēties — es ij pats nezinu. Bet vaj ta' sieviešus jel kuŗš kādreiz ir varejis saprast?“ — Tad „Osu Jānis“, neaizmirstams Daugavas pārceleja tēls beigās 1917. g. rudens dienās, kad bojā aizgāja arī Sauliņu Peters, un „Stēpē“, spilgta aina no pilsoņu kara Krievijas dienvidos. Stāstītājs — nelaimīgi-nevainīgs laikmeta vētru mocekļis tuvs gūsteknim no „Gūstekņa stāsta“.

To, kas „Uguņainos krastos“ uztverts epizodiski, autors grib apvienot lielā sintētiskā darbā — romanā. Tā radies romans „Kaŗš“, kas paredzēts trijās daļās (pirmā daļa iznāca 1922. g.). Tas piederēs pie monumentalajiem darbiem latvju rakstniecībā. Protams, visas latvju dzīves parādības kara laikā (kā Tolstoja „Vojna i mir“ krievu dzīve) Strāla romans negrib aptvert. Viņš notēlo galvenām kārtām tikai karu pašu: „Mans varonis būs kaŗš, tāds, kāds viņš iemiesojies dažu nedaudzu cilvēku piedzīvojumos un likteņos.“ Un galvenā persona, kuŗa izvada mūs caur kara gaitām, ir virsnieks-karodznieks Augusts Steģis, vērojošas dabas, diezgan pasīvs cilvēks, kam kritiskos brīžos tomēr netrūkst enerģijas un drosmes. Blakus viņam noteikti veidojas daudzu citu virsnieku tēli: pašapzinīgais karjerists Urbejs; maigais, dzīves šausmu salaustais slavenā gleznotāja brālis Čurļonis, šis daiļais zieds, ko aizrauj un iznīcina laikmeta nežēlīgais virulis, tāpat kā trauslo dzejniecisko zēnu Sauliņu Peteri; praktiskais, izmanīgi-aukstasinīgais vācietis Geists; sirdīgais egoists rumanis Maņā; flegmatiskais vecais bataljona komandiers Grigorijš Ivanovičš u. c. Visi tie dzīvi un raksturīgi, kā saka, vārdos un darbos. Jamin, ka kareivji vairak redzami grupās; atsevišķi

tēli no tiem parādas maz. Vairak rādīti virsnieki. Kā izņēmums ir vīrišķi-stiprais, aukainais, mazliet brutālais Draudiņš, kuŗš cīnas Austrum-Prūsijas frontē. Viņš savā greizsirdībā, aizdomās un naidā pret „sievšķības čūsku“ savā ziņā Kainam un „kalejenam“ rāda; viens no interesantākajiem Strāla tēliem. Vietam paslīd gaŗam arī daŗi sievieŗu siluēti (Viktorija, Herta, Nelķite).

Arī kauju, uzbrukumu un atķāpŗanās tēlojumi spēcīgi, dzīvi, vienkārŗi un patiesi, jo autors rāda laikmeta elpu, „kā es to esmu sajutis, kad viņa pūta man sejā“ (priekŗsvards). Pirmā daŗa (368 l. puses) aizņem tikai kaŗa pirmos divus mēneŗus (Galicijas kaujas un katastrofālais iebrukums Austrum-Prūsijā). Ar interesi jagaida otrā un treŗā daŗa. Ar „Kaŗu“ Strāls uzgājis uz lielās mākslas ceŗa.

VI

Strāls, kā jau teikts, ir pasaules sāpju rakstnieks. Bet nekas viņam nav tik tāls kā forss ar cieŗanam, vaj patetiska poza. Viss, ko viņš rakstījis, ir līdz pēdeŗam sīkumam patiess, asiņaini pārdzīvots, vienkārŗi izteikts, — vienkārŗi, bet (īpaŗi dzejoŗos) akmeņsalta, granitciētā formā. Bet tas vēl vairak izceļ asiņaini-sāpoŗo saturu, tā ka Strāla dzeŗa liekas kā saltimēms templis, bet tāds, kuŗa pamatos iemūreti dzīvi cilveki, kā tas stāstīts teikās. Strāls nepieder pie daudzrakstītajiem; piem. prozā pēc 1909. g. viņš nesniedza vairs neka, līdz kaŗa laika pārdzīvojumi viņam deva vielu jauniem stāstiem un romanam. Strāls raksta tik lielākās nepiecieŗamības dzīts.

Strāla pasaules sāpes pastāv smeldošā sāpju izjūtā, kuŗai piejaukts zinams lepnums, spīts un milskaisles moka. Bet arī līdzcietība un cietošo dzija izpratne Strālam bagatīgā mērā piemīt. Ta nav Skalbes pazemīgi-apskaidrotā sāpju estetika, nav Jaunsudrabiņa rudenīgi-mierīgā atziņa, ka sāpes vajadzīgas, nav Augusta Brača melni-zvīļojošā nelaimes un nāves apustulība. Strāla kosmiskā sāpju izjūta un skumjais spīts viņu tuvina Porukam, tomēr Porukam bij vairak plašuma un vairak arī zinama nervoza nemiera.

* * *

Karlis Strāls dzimis Vidzemē, Pļaviņās, 1880. g. Apmeklejis vietejo pirmmācības skolu. No 13.—22. mūža gadam dzīvojis pie tēva un darbojies arī kā plostnieks un Daugavas pārcēlejs. 1902.—1905. gadam izpildījis kaŗa klausību Polijā. 1906. g. pārnācis Rīgā, darbojies drusciņ „Latvijas“ redakcijā un pēc tam (līdz 1907. gadam) vadījis jaunās rakstnieku grupas kolektīvi izdoto žurnālu „Dzelme“. Vēlāk nolīcis skolotāja eksāmenu, darbojies kā skolotājs, bet galvenā kārtā tomēr tikai kā rakstnieks. 1914. g. kā rezerves virsnieks iesaukts kaŗā, cīnījies Galicijas frontē, vairakkārt ievainots. 1917.—1920. g. pavadīja Krievijas dienvidos, no kurienes 1920. g. rudenī atgriezās Latvijā. Tagad dzīvo Rīgā kā rakstnieks.

Strāla pirmais literāriskais iespiestais darbs ir dzejols prozā „Saitēs“ („Pet. Avižu“ lit. pielikumā 1902. g.), kuŗā izskan rūgtums par toreizejo kareivja dzīvi; gabaliņš bij parakstīts ar šifru K. Š. Uz šo

dzejoli Rudolfs Blaumanis (Matiss Kezbers) atsau-
cās ar savu prozas dzejoli „Tev, kas tu saitēs“ (tur-
pat). Velak viņiem sākās dzīva vēstule mainā. Blau-
manis vispār bijis viens no jaunā rakstnieka talanta
labākajiem izpratējiem un ievēdis viņu literatūrā.

Pirmā Strāla grāmata bij dzejoļkopojuums „Zir-
nekļa tīkla“ (J. Lazdas izdevums 1910. g.). Šai
grāmatā redzama Strāla dzejas formas attīstība; no
muzikāli-vieglām dziesmiņām, pa lielākai daļai tau-
tas dziesmu ritma, viņš pāriet uz klasisko sonetes
formu, kuru ļoti iemīlē. — Nākošās Strāla grāmatas
sāk iznākt tikai pēc kara šādā kārtībā: „stāsti „Die-
viņa ļaudis“ (A. Gulbja izd. 1919. g.), stāsti
„Dzintara vartos“ („Vaiņaga“ izd. 1921. g.),
trīs stāstu krājumiņi „Saulīt, teceļ teceļama“,
„Sapņotāji“ un „Katrīnīte“ (Valtera-Rapas
„Rakstu Avota“ 1922. g.), romāna „Kaŗš“ I. daļa
(„Leta“ 1922. g.), poema „Kauja pie Glemu
Liepas“ („Vaiņaga“ skaists miniaturizdevums ar
dzejnieka brāļa Aleksandra Strāla ilustrācijām, 1922. g.)
un stāsti „Uguņainie krasti“ („Leta“ 1923. g.).
Neizdots vēl līdz šim otrs plašs dzejoļkopojuums „Zem-
es elpa“.

No Strāla tulkojumiem mināmi: Otto Ludviga stāsts
„Jautrite“ (Heiteretei, 1908. g.), Zēlmas Lagerlōf ro-
mans „Gesta Berlins“ („Mājas Viesi“, 1910. g.). Bez
tam Strāls atdzejojis Puškina slaveno un pazīstamo
romānu dzeja „Jevgeņijs Ņegins“. Šis tulkojums vēl
manuskriptā.

Par Strālu līdz šim nav neviena plašāka apcerējuma,
ne monografijas.

Saturs:

Priekšvards	
Antons Austriņš	9
Karlis Jekabsons	37
Karlis Krūza	53
Karlis Strals	75

PETERA ĒRMAŅA GRĀMATAS

ATSACIŠANĀS. Piecas miniaturas (1913—1918).

ES SLUDINU. Dzejojumi (1920).

LIETUVENA LAIKĀ. Astoņi stāstiņi (1919—1922).

ES ŠAUBOS, ES TICU. Dzejojumi (1920—1922).

LAIKI UN CEĻI. Dzejoļi un dzejojumi (1912—1922).

CĪŅAS UN UZVARAS. Astoņas miniaturas (1915—1923).

ČETRAS SEJAS. Literariski skicejumi (1923—1924).

Bez tam P. Ērmaņa kopojumā:

DZIESMINIEKI. Latv. jaunākās lirikas autoloģija (1922).

RUDOLFS BLAUMANIS. Atmiņu kopojums (1923).

„LATVJU KULTURAS“ IZDEVUMI

LATVJU TAUTAS PASAKAS, A. Svābes sakārtojumā
SVĒRES, K. Zariņa stāsti
LAIKMETA KUMEDIŅI, J. Grīna stāsti
UGUNS CEĻI, Pavila Roziša romans
STĀSTU IZLASE, Ed. Cališa
RĒGI UN CILVEKI, J. Veseļa stāsti
AMORA DĀRZS, A. Ērsa dzejas
GĀJEJS, J. Vainovska dzejas
PIRMĀ DZEJU GRĀMATA, V. Grēviņa
LATVIJAS VALSTS PIRMIE GADI, Ē. Blanka
UGUNSSARKANAIS ZIEDS, Linankoski romans
AELITA, A. Tolstoja romans
ALLAH DĀRZS, Hičensa romans
EIROPAS BOJĀ IEŠANA, I. Ērenburga romans
ZEMES SVĒTĪBA, K. Hamsuna romans
CETRAS SEJAS, Pētera Ērmaņa literariski skicejumi

Sagatavošanā:

KALEVALA, somu eposs
ZEME UN MOŽIBA, V. Egliša dzejas
POEMAS, E. Virzas
DŽENTLMENS CERĪNZIEDU FRAKĀ, Olivereto
KULTURAS SLĀPES, P. Roziša kritikas
MĪLESTĪBAS SVĒTĀ GRĀMATA, austrumnieku pasakas R. Krodera tulkojumā
BOVARI KUNDZE, G. Flobēra romans Julijs Rozes tulkojumā
GESTA BERLINGS, Z. Lagerlef romans, tulkojis K. Strāls

[0,60]

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0302049609

Maksā Ls 1.—